

A watercolor illustration of several trees with thin, vertical trunks and sparse, light-colored branches. The background is a mix of light blue and yellow, suggesting a sky or a misty atmosphere. The style is soft and painterly.

Vybrané aspekty pohřebních kázní

ABY SMÚTILI S NÁDEJOU

ALBÍN MASARIK

Aby smútili s nádejou

Vybrané aspekty pohrebných kázní

Albín Masarik

Praha 2011

ABSTRAKT

MASARIK Albín: *Aby smútili s nádejou. Vybrané aspekty pohrebných kázní.* [Monografia]/Albín Masarik. – Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova, Praha. 145 s.

Hlavnou témou tejto monografie sú vybrané teoretické otázky pohrebnej kázne. Preto sa venuje otázkam ako definícia pohrebnej kázne; typologické zaradenie pohrebnej kázne; homiletická situácia; ciele pohrebnej kázne, vyplývajúce z rôznych kontextov a problematika homiletického procesu pri príprave pohrebnej kázne.

Kľúčové slová: pohrebná kázeň, smútnie, zosnulý, pozostalí, strata, biblický text, zvest', nádej.

PREDHOVOR

Pohrebná kázeň má medzi úlohami kazateľa mimoriadne postavenie prinajmenšom z dvoch dôvodov:

- a) *patrí medzi najrozsiahlejšie formy kontaktu cirkvi s verejnosťou.* Na cirkevný pohreb prichádzajú priatelia, susedia a kolegovia zosnulého alebo jeho pozostalých, bez ohľadu na rôznosť svojich náboženských postojov. Preto cirkevný pohreb môže byť príležitosťou pre komunikovanie cirkvi s necirkevnou verejnosťou a s veriacimi z iných kresťanských tradícií.
- b) *ostáva na pokraji teoretického záujmu teológov* – tak v tvorbe teoretických prác ako aj v tvorbe vysokoškolských učebníc pre kazuálnu homiletiku v SR. Publikovanie zbierok pohrebných kázní je pre kazateľov cennou pomocou, ale neartikuluje teoretické otázky. Nekritické používanie týchto zbierok dokonca môže otvárať samostatný okruh problémov¹.

Vzájomný vzťah vyššie uvedených dvoch protichodných skutočností je pozoruhodný a asi len veľmi ťažko vysvetliteľný. Kazateľ sa tak ocitá v rozsiahlej záťažovej časti svojej služby bez priamej teologickej podpory, ktorá by vychádzala z aktuálneho obrazu ohlasovania evanjelia na pohreboch a jeho hodnotenia tak z teologickej ako aj širšej interdisciplinárnej perspektívy. Preto sa touto prácou pokúšam prispieť k rozvoju teoretickej bázy kazuálnej homiletiky a to dvomi smermi:

- a) v teoretickej oblasti - otvoriť širšiu teologickú (a pokiaľ možno aj interdisciplinárnu) diskusiu, ktorá pomôže pomenovať silné a slabé stránky tejto časti našej služby.
- b) V oblasti praktického dosahu - pokúsiť sa hľadať cesty k tomu, aby kazatelia v praxi realisticky zvýšili očakávania dosahu svojej služby – a aby sa pokúšali naplňať kazuálno-homiletické úlohy pri širšom stavaní otázok.

Predložená práca si nemôže nárokovať, že by celú tematiku komplexne vyčerpala, ale aspoň pomenováva viaceré problémy. Dúfam, že prispeje k rozvoju teologickej práce pre dobro kresťanskej služby zvestovania evanjelia. Ak niečím pomôže k tomu, aby súčasná pohrebná kázeň lepšie dosahovala svoje ciele, potom moja námaha nebola daromná.

¹ Preto sú cenné závery Homiletického kurzu vo Viedni (1911) In: ZEMKO, P.: *Homiletické smernice*, s. 23: „Dr. Köck zdôraznil, že zo zásad viedenského homiletického kurzu vychádzajú požiadavky na ďalšie vzdelávanie ohlasovateľov Božieho slova a homiletické časopisy majú byť platnou pomôckou pri príprave duchovných príhovorov, nesmú sa však servilne používať, ale kazateľ sa má usilovať pracovať samostatne.“

POĎAKOVANIE

V prvom rade patrí vďaka Bohu za to, že môžem pracovať na téme, o ktorej verím, že má zmysel. Do svojho bádania som vstupoval s teologickým očakávaním nových homiletických poznatkov a s kresťanskou vierou, že zvesť slova a spoločenstvo viery má reálny dosah na spracovávanie aj takej závažnej straty, akou je strata blízkeho človeka úmrtím. Tento prístup vyplýva z charakteru evanjelia a z tvorivého dosahu Božieho slova v živote kresťana.

Touto prácou nadväzujem na svoj predošlý homiletický výskum, ktorý som realizoval na pohrebných kázňach prof. ThDr. Igora KIŠŠA. Patrí mu vďaka za to, že podstúpil riziko a súhlasil s tým, aby som analyzoval niektoré črty jeho pohrebných kázní. Kritickým prístupom k tejto zbierke som získal prvý súbor reálnych znakov súčasnej (evanjelickej) pohrebnej kázne na Slovensku a pozorovania, ktoré sú hodné nasledovania, ale aj otázky pre rozvoj a vylepšovanie prístupov.

Vďaka patrí aj všetkým, ktorí moju „analýzu“ čítali a reagovali či už recenziami v odbornej tlači (Mgr. Jozef Benka, PhD, prof. ThDr., PhDr. Imre PERES, PhD a prof. ThDr. Pavel PROCHÁZKA, PhD.) alebo odporúčajúcimi poznámkami na obale knihy (prof. ThDr. ICDr. Anton FABIAN, PhD). Bez ich prínosu by som asi prehliadol viaceré problémy.

Podakovať by som chcel aj mojim kolegom na Katedre evanjelikálnej teológie a misie, Pedagogickej fakulty UMB v Banskej Bystrici, za vytvorenie podnetného prostredia a možnosť rozhovorov, ktoré mali pre mňa hodnotu cenných konzultácií. Menovite ďakujem kolegovi, ktorý je súčasne predsedom Rady Cirkvi Bratskej v SR, ThDr. Ing. Jánovi HENŽELOVI, PhD. za to, že mi pre účely môjho bádania poskytol súbor viac ako štyridsiaticich svojich pohrebných kázní. Vďaka patrí aj už spomínanému prof. ThDr. Pavlovi PROCHÁZKOVÍ, PhD. nie len za jeho podporu pri spracovaní úvodnej štúdie k tejto práci, ale i za to, že mi v letnom semestri roku 2007/08, ako vedúci katedry, ponúkol možnosť štvormesačného štipendijného pobytu v Centre pre teologické vzdelávanie, Belfast Bible College (súčasť Queen's University) v Belfaste. Pobyt v Írsku bol realizovaný a hrađený zo štipendijných zdrojov menovanej školy, za čo jej týmto chcem vyjadriť vďaku. Počas účasti na vzdelávacom programe pre učiteľov teológie mi poskytli podmienky aj pre písanie tejto práce. Z hľadiska témy boli prínosom rozhovory s tamojším učiteľom homiletiky, Ianom DICKSONOM, PhD., ktorý sa venoval výskumu historických bohoslužobných kázní v 19. storočí v Írsku a dospel k viacerým pozorovaniam o vplyve ohlasovania slova na spoločnosť. Pomohol mi aj tým, že mi umožnil v rámci jeho

predmetu odprednášať časť môjho výskumu a vyrovnávať sa s podnetmi zo strany jeho študentov.

V priebehu práce som písal rôznym inštitúciám a jednotlivcom, ako napr. Paulovi SHEPPYMU do Readingu (Veľká Británia), keďže som v tejto štúdií zohľadňoval jeho publikácie, ktoré sa venujú otázke liturgického a pastorálneho kontextu pohrebu. Vo svojom liste mi poskytol niekoľko cenných rád, za čo mu ďakujem.

Na strane tých, ktorí pracujú s pozostalými a zabezpečujú pohreby, chcem poďakovať p. Jimovi CLARKOVI. Vyrástol v rodine majiteľa pohrebných služieb v Bangore (Sev. Írsko) a kvôli tomu, aby mohol rozvíjať pohrebné služby, absolvoval vysokoškolské štúdium teológie. Súhlasil s tým, aby som k nemu pricestoval a mohol vidieť spojenie obvyklej podnikateľskej aktivity s pastoračnou službou. Počas mojej návštevy prijal klienta, ktorého neobsluhoval len ako majiteľ pohrebných služieb, ale súčasne aj ako kvalifikovaný kresťanský pastoračný pracovník. Preto som z návštevy jeho pohrebných služieb odchádzal s nádejou, že má zmysel venovať pozornosť otázkam skvalitňovania kresťanskej služby smútiacim.

Podobne vyjadrujem vďaku aj vedúcemu krematória v Banskej Bystrici, p. Pavlovi BIELIKOVI, ktorý súhlasil s mojou žiadosťou o možnosť terénnych pozorovaní (teda účasti na 100 pohreboch so záznamom zvuku a komunikácie s obradníkmi). Preto nemôžem nespomenúť aj p. Mgr. HALAJA, občianskeho obradníka, ktorý moju prítomnosť na jeho obradoch statočne znášal a bol ochotný diskutovať o všetkých podnetoch, ktoré som otváral v súvislosti s jeho prácou.

Vďaka patrí aj Občianskému združeniu Človek človeku, ktoré metodologicky usmerňuje občianske pohreby v SR. S ich tajomníkom, pánom Jánom MIKLÁŠOM, sme nadviazali priateľské vzťahy a vymenili sme si výsledky svojich prác. Preto som mohol študovať autentické metodické materiály, ktoré toto združenie vydáva na podporu zborov pre občianske záležitosti v slovenských mestách a dedinách. Pri tom sa mi vynárali otázky, s ktorými sa musí pohreb vyrovnávať bez ohľadu na to, či sú jeho východiská náboženské alebo nenáboženské.

Na strane pozostalých chcem vyjadriť vďaku všetkým tým, ktorí boli otvorení pre rozhovor o svojej strate a o svojom vnímaní pohrebu. Rozprávali mi, čo pre nich vtedy malo význam, ale aj o tom, čo ich vyrušovalo a zaťažovalo. V tejto skupine môžem spomenúť napríklad študentov študijného programu „sociálny a misijný pracovník s rómskou komu-

nitou“, ktorým som v zimnom semestri študijného roku 2007/2008 na vysunutom pracovisku PF UMB v Rimavskej Sobote prednášal problematiku pastorálneho sprevádzania zomierajúcich a pozostalých. Z perspektívy tohto predmetu viacerí z nich hodnotili vo svojich seminárnych prácach skúsenosti ich rodín s umieraním a vyrovnávaním sa so stratou. To mi umožnilo nahliadnúť do rozsiahlej šírky prežívania straty a rôznorodých spôsobov, ktoré si pozostalí vytvorili pre jej spracovanie. Niektoré z týchto prístupov prezrádzali, aký význam mala pre nich kresťanská viera v Boha. Iné boli teologicky otázne. Ale pozostalí svoju stratu neprežívajú podľa toho, čo od nich duchovný čaká. Spracovávajú ju na základe svojich kultúrno-nábožensko-sociálnych predpokladov. Výskyt kresťanských problematických prístupov v kresťanskom kontexte môže súvisieť s nedostatočnou cirkevnou pomocou pozostalým. Kvôli rozsahu tejto práce ich nebudem spracovávať, ale kazuálna homiletika ako disciplína si ich prehliadanie nemôže dovoliť.

OBSAH

ABSTRAKT	3
PREDHOVOR.....	4
OBSAH.....	8
0 ÚVOD	10
0.1 VYMEDZENIE TÉMY PRÁCE.....	10
0.2 ZDÔVODNENIE VOLBY TÉMY	10
0.3 PRÁCE, NA KTORÉ NADVÄZUJEM.....	12
0.3.1 Základné homiletické východiská a kazuálno-homiletické monografie	12
0.3.2 Problematika pohrebných kázní ako kapitoly v knihách.....	14
0.3.3 Odborné články o pohrebných kázňach.....	15
0.4 CIELE PRÁCE	15
0.5 METÓDA PRÁCE	16
0.5.1 Analýza.....	16
0.5.2 Syntéza.....	17
1 DEFINÍCIA, TEOLOGICKÉ ZDÔVODNENIE A TYPOLOGICKÉ ŠPECIFIKÁ POHREBNEJ KÁZNE.....	18
1.1 DEFINÍCIA POHREBNEJ KÁZNE	18
1.1.1 Jestvujúce definície pohrebných kázne.....	18
1.1.2 Vjber definíčných znakov z existujúcich popisov	18
1.1.3 Definícia pohrebných kázne v tejto práci	19
1.2 TEOLOGICKÉ ZDÔVODNENIE POHREBNEJ KÁZNE	20
1.3 TYPOLOGICKÁ ŠPECIFIKÁCIA POHREBNEJ KÁZNE	21
1.3.1 Typologické znaky pohrebných kázne.....	21
1.3.2 Ďalšie členenie kresťanských pohrebných kázni.....	24
1.3.3 Súčasní súpútnici pohrebných kázne.....	27
2 HOMILETICKÁ SITUÁCIA POHREBU.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
2.1 POJMY „DIFERENCIÁCIA“ A „HOMILETICKÁ SITUÁCIA“.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
2.2 OTÁZKY A PODNETY PRE URČENIE HOMILETICKEJ SITUÁCIE	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
2.2.1 Otázky pre určenie homiletickej situácie podľa Melloha.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
2.2.2 Otázky pre určenie homiletickej situácie podľa Judith Wray.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
2.2.3 Podnety pre určenie homiletickej situácie podľa Fila.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
2.3 FAKTORY HOMILETICKEJ SITUÁCIE	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
2.3.1 Zosnulá osoba.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
2.3.2 Pozostalí.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
2.3.3 Širšie pohrebné zhromaždenie.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
2.3.4 Cirkevný rok.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
2.3.5 Kazateľ.....	Chyba! Záložka nie je definovaná.
3 CIELE POHREBNEJ KÁZNE.....	30
3.1 CIELE POHREBNEJ KÁZNE AKO SÚČASTI BOHOSLUŽBY	30
3.1.1 Hlavný cieľ: vyznavačský akt: vyznanie viery vo vzkriesenie.....	30
3.2 CIELE POHREBNEJ KÁZNE AKO SÚČASŤ CIEĽOV POHREBU	31
3.2.1 Všeobecné (nenáboženské) úlohy pohrebu.....	32
3.2.2 Špecifické úlohy kresťanského pohrebu.....	34
3.3 CIELE POHREBNEJ KÁZNE AKO ZVESTOVANIA V ŠPECIFICKEJ HOMILETICKEJ SITUÁCII... ..	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
3.3.1 Pastoraálne ciele pohrebných kázne	Chyba! Záložka nie je definovaná.
3.3.2 Misijné ciele pohrebných kázne	Chyba! Záložka nie je definovaná.
3.3.3 Spojenie pastoraálnych a misijných cieľov	Chyba! Záložka nie je definovaná.

4	HOMILETICKÝ PROCES.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
4.1	ETAPY PRÍPRAVY POHREBNEJ KÁZNE	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
4.1.1	Zbieranie podkladov.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.1.2	Voľba kázňového textu.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.1.3	Exegéza kázňového textu.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.1.4	Homiletická meditácia.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.1.5	Štylizovanie kázne.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.2	VÝRAZOVÉ PROSTRIEDKY	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
4.2.1	Kultúrna a teologická primeranosť: jazyková úroveň reči.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.3	ŠTRUKTÚRA A DĺŽKA POHREBNEJ KÁZNE	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
4.3.1	Štruktúra pohrebnej kázne.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.3.2	Dĺžka pohrebnej kázne.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.4	NEKÉRYGMATICKÉ A KÉRYGMATICKÉ KOMPONENTY POHREBNEJ KÁZNE.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
4.4.1	Nekérygmatické komponenty – prípad a kontext.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.4.2	Kérygmatické komponenty – biblická zvest'.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.5	ZMIENKY O ZOSNULEJ OSOBE.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
4.5.1	Dôvody pre využitie zmienok o zosnulom v pohrebnej kázni.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.5.2	Dôvody proti využitiu zmienok o zosnulom v pohrebnej kázni.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.5.3	Naše stanovisko.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
4.5.4	Požiadavky na zmienky o zosnulom v pohrebnej kázni.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
5	ZÁVER.....	39
6	POUŽITÁ LITERATÚRA.....	42
7	MENNÝ REGISTER.....	49

0 ÚVOD

0.1 Vymedzenie témy práce

Názov práce: Vybrané aspekty pohrebných kázni udáva predmet a oblasť bádania. Vyjadruje, že táto práca sa pohybuje v oblasti homiletiky ako súčasť praktickej teológie. Jej oblasť by sme mohli ešte užšie určiť ako súčasť kazuálnej² homiletiky a aj z nej sa venuje len jednému tématickému okruhu – pohrebným kázňam. To znamená, že táto práca nebude zohľadňovať všetky oblasti otázok homiletiky a ani všetky oblasti kauzálnej homiletiky, ale sa venuje len jednej jej špecifickej oblasti – pohrebnej kázni, vychádzajúc z vlastných pozorovaní a ich spracovaním so zohľadnením odbornej diskusie. Keďže svoj predmet spracováva ako štúdiu, ktorá vychádza z pozorovania (teória - z gr. slovesa θεωρεῖν – pozorovať), definuje problémy, ich možnosti a riziká a širšie analyzuje (teoretické) otázky súvisiace s pohrebnou kázňou na rôznych úrovniach jej čiastkových problémov. Súčasne to znamená, že táto práca nie je zostavená ako príručka na bezprostrednú prípravu pohrebnej kázne.

0.2 Zdôvodnenie voľby témy

Pohrebná kázeň patrí k najťažším oblastiam služby duchovného. Toto stanovisko potvrdzuje celý rad autorov³ a nenašiel som ani jednu prácu, ktorá by toto konštatovanie spochybňovala. Skôr naopak, duchovní rôznych cirkví v SR mi v rozhovoroch naznačili, že službu na pohreboch považujú za zaťažujúcu a niektorí by sa jej radšej vyhli. Stretli sme sa

² Podľa ZEMKO, P.: *Homiletické smernice*, s. 66 sa v katolíckej homiletike táto oblasť označuje ako „špeciálna homiletika“. Pre podporu použitia pojmu „kazuálie“ (z lat. „casus“ – prípad) ako technického termínu odkazujeme napríklad na prof. Smolíka, ktorý tento pojem používa na označenie ohlasovania v bohoslužobných formách, ktoré sú podmienené životnými udalosťami jednotlivých členov cirkvi. Vid' SMOLÍK, J.: *Radosť ze slova*, s. 148: „Vedle shromáždění kolem Slova a svátostí se konají ve sboru shromáždění při různých kazuáliích. Kazuálie /svatba, pohřeb/by bylo možno zařadit do nedělních shromáždění sboru; k tomu, že se tak neděje, vedou spíše technické než zásadní zřetele.“ Podľa JESCHKE, B.J.: *Nauka o kázání*, s. 13, sa tento výraz ustálil „ve smyslu příležitosti pro kázání mimo pravidelná nedělní kázání... v nejvládnějším smyslu... pro taková kázání, jež jsou dána určitými okolnostmi v životě členů sboru a v životě vůbec.“ Podobne RUTRLE, O.: *Křesťanská služba slovem*, s. 296 uvádza, že v týchto prípadoch ide o „zvláštní shromáždění, ... které je zpravidla omezeno na úzký kruh lidí, kterých se případ týká, ... vyvolané zvláštními potřebami lidského života, při nichž káže kazatel za zvláštních okolností.“ Tento pojem používajú v pravoslávnom prostredí napr. AXMAN, P.O. & ALEŠ, P.: *Homiletika*, s. 82: „Je řada církevních výkonů, při nichž má promluva takřka dominantní postavení, protože tam je nutno zvěstovat Boží slovo. Kázání při nich proslovená se nazývají příležitostná čili kazuální (latinsky casus = případ).“

³ Vid' napr. *Agenda ČCE*, s. 194: „Pohřební kázání je jedno z nejobtížnějších kázání vůbec.“ Podobne JAMNICKÝ, J.: *Evanjelické pohřebné kázne*, s. 1: „Medzi najťažšie problémy praktickej teológie od jakživa prislúchala otázka pohrebných kázni. Popri probléme t.zv. cirkevnej kázne, disciplíny, niet v praktickej teológii problému nesnadnejšie riešiteľného ako tento.“ Podobne WILLHITE, K.; in: MALPHURS, A., WILLHITE, K.: *A Contemporary Handbook for Weddings and Funerals and Other Occasions*, s. 149: „During my years of pastoral ministry, I found few circumstances more challenging or rewarding than memorial services.“

dokonca aj s prípadom, keď absolvent teologického štúdia zistoval, či je možná ordinovaná služba s výnimkou, v rámci ktorej by „nemusel vykonávať pohreby“.

Na druhej strane je časť kazateľov, ktorí konštatujú, že s pohrebmi nemajú problém a že ich solídne zvládajú. Pri tejto skupine som si kládol otázku, či „solídne zvládnutie“ znamená kvalitné zohľadnenie teologických východísk a ich relevantné podanie v konkrétnej homiletickej situácii, alebo to znamená len toľko, že pri pohrebných kázňach kazateľ nepociťuje potrebu vyrovnávať sa s akýmikoľvek problémami. Len pomerne zriedkavo sa stretávame s duchovnými, ktorí považujú túto časť svojej práce za svoje privilegium a významnú súčasť svojej služby. Medzi takéto výnimky patrí napríklad STEBLER, ktorý uvádza: „Stále jasnejšie spoznávam, aký som privilegovaný. Je to privilegium, sprevádzať Púdi každého veku v situácii smútenia, v úsekoch života, ktoré sú neslýchane zhustené a kde ide o veľa...“⁴

Ak by bolo naše pozorovanie objektívne, potom by takáto prax mohla naznačovať, že nedošlo v plnom rozsahu k rozpoznaní možností, ktoré sa duchovným otvárajú pre službu práve pri pohreboch a v pohrebných kázňach. Mohlo by to naznačovať aj iné problémy, tak osobného charakteru (napr. nevyrovnanosť s postojom k vlastnej smrteľnosti alebo neschopnosť empaticky spracovať podnety prostredia pohrebu a pod.), ako aj teologicko-odborného charakteru (napr. nedostatočné zakotvenie v biblickej eschatológii, soteriológii a pod.). Preto je potrebné, aby sa tejto oblasti služby venovala výraznejšia pozornosť aj vo vnútrocirkevnom živote aj v teologickom vzdelávaní (pred vstupom do služby, ale aj v následnom celoživotnom vzdelávaní). Pritom sa domnievam, že nestačí venovať tomuto problému viac pozornosti. Vyžaduje si aj odvahu na hĺbkový kritický pohľad - tak z perspektívy praktickej teológie, ako aj v rozsiahlejšej interdisciplinárnej diskusii. Bez kritického hodnotenia existujúcej praxe a zvažovania základných cieľov a úloh pohrebných kázní, by sme mohli dosiahnuť len zníženie subjektívne pociťovanej záťaže z výkonu tejto služby, prípadne vyššiu variabilitu štylizovaných prístupov, o ktorú sa snaží KIŠŠ⁵. Už aj to by malo svoj zmysel, ale nemuseli by sme dosiahnuť objektívne zvýšenie kvality. Preto chceme otázku posunúť ďalej – k vedomému zvládaniu úloh pohrebnej kázne.

⁴ Viď STEBLER, Ch.: *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt*, s. 13

⁵ KIŠŠ, I.: *Nádej nad hrobom I*, s. 2: „Niektorí kňazi majú totiž v zbore veľa pohrebov a pritom na každom pohrebe je veľká účasť verejnosti. Je treba preto nové podnety pre pohrebné kázne, aby bola variabilita.“

0.3 Práce, na ktoré nadväzujem

V odbornej literatúre nachádzame množstvo titulov, ktoré sa s touto problematikou zaoberajú, a to tak z náboženských⁶, ako aj nenáboženských východísk⁷. Na náboženskej strane, t.j. na strane kresťanských teológov, nachádzame práce rôzneho stupňa a rozsahu – od (1) monografií cez (2) kapitoly v knihách až po (3) vedecké, odborné a populárne články.

0.3.1 Základné homiletické východiská a kazuálno-homiletické monografie

Základné homiletické východiská. Kazuálna homiletika sa nemôže rozvíjať nezávisle od základných homiletických prístupov. Preto som mal pri príprave tejto práce na pamäti niekoľko učebníc homiletiky. Spomedzi katolíckych autorov môžeme spomenúť najmä rozsiahlu prácu VRABLEC, J. - FABIAN, A.: *Homiletika I.-II. základná a materiálna*. Z protestantského prostredia som pracoval najmä s homiletickými prácami R. BOHRENA: *Predigtlehre*, H. ROBINSONA: *Biblická kázání* a A. POHLA: *Anleitung zum Predigen*.

Homiletické práce so zvláštnymi dôrazmi. Zo ŠURÁBOVYCH prác má pre tému pohrebných kázní význam jeho monografia *Terapeutický rozmer homílie*. Nie je síce priamo zameraná na pohrebné kázne, ale štúdiom terapeutického dosahu kázne má bezprostredný význam pre ohlasovanie evanjelia na pohreboch. Preto bude potrebné v ďalšom bádani venovať jeho práci rozsiahlejšiu pozornosť a jeho otázky a výsledky domýšľať do súvislostí ohlasovania evanjelia na pohreboch. To isté platí aj o FABIANOVEJ práci *Utrpenie má aj iný rozmer*.

ZEMKOVA štúdia *Homiletické smernice. Z dejín homiletiky na Moravě, v Čechách a na Slovensku* je veľmi podnetná, ale pohrebných kázní sa týka len odkazom na rozdelenie náuky, kde pohrebné kázne zaraďuje do rámca špeciálnej homiletiky.⁸

Zbierky pohrebných kázní. Spomedzi katolíckych autorov môžeme spomenúť napr. STANČEKOVU zbierku *Pohrebné kázne*, ktorá podáva súbor pohrebných kázní, ale neotvára otázku kazuálno-homiletickej teórie. Podobné môžeme konštatovať aj o JURKOVEJ pomôcke

⁶ Pri sledovaní náboženských východísk sme sa obmedzili len na tie, ktoré reprezentujú registrované cirkvi v SR. Mimokresťanské náboženstvá a kresťanské komunity, ktoré nie sú registrované podľa zákona o registrácii cirkví a náboženských spoločností, nechávame mimo pozornosti.

⁷ Nenáboženský prístup k téme predstavujú napr. publikácie z tvorby Združenia ZPOZ Človek človeku v SR, ktoré majú slúžiť na podporu rozvoja kvality občianskych obradov v SR.

⁸ ZEMKO, P.: *Homiletické smernice*, s. 65 uvádza možné delenia homiletiky a na s. 66 konštatuje, že do rámca homiletiky špeciálnej patria 4 druhy duchovných rečí. V rámci 2. skupiny (kázne podľa účelu) uvádza „pohrebné, sobášne a krstné“.

k pohrebným príhovorom *Verím, že môj Vykupiteľ žije*. Obidve práce môžu byť prínosom pre teóriu kazuálnej homiletiky, ak by boli analyticky spracované.

Na evanjelickej strane môžeme spomenúť zbierku KIŠŠOVYCH pohrebných kázní *Nádej nad hrobom I.-IV.* V čase tesne pred odovzdaním tejto štúdie som získal aj ďalšiu evanjelickú zbierku pohrebných kázní: *Potešujte sa vospolok týmito slovami. Zbierka pohrebných príhovorov evanjelických a.v.duchovných*. Ani táto neobsahuje poznámky ku kazuálnej homiletike, ale jej význam vidíme v tom, že je to kolektívna práca viacerých duchovných, preto podáva obraz aktuálneho stavu evanjelickej pohrebnej kázne a môže slúžiť ako výborný súbor pre ďalšie bádanie.

Monografie k pohrebným kázňam.

Domáce monografie. Prof. JAMNICKÝ vydal r. 1927 monografiu *Evanjelické pohrebné kázne. Homiletická úvaha*. Je to jeho doktorská práca. Člení ju na štyri časti: I. Liturgický výkon pohrebu; II. Pohrebná kázeň ako bohoslužobný akt; III. Obsah pohrebných kázní; IV. Texty a forma pohrebných kázní. Táto práca je značne kritická k stavu pohrebných kázní vo svojej dobe a hľadá možnosti ich nápravy.

V rozsahu monografie sa s témou zaoberá aj moja práca „*Analýza nekerygmatických komponentov pohrebných kázní prof. Igora Kišša*“ (PF UMB 2008). Je to obsahová analýza textov súboru 54 pohrebných kázní menovaného autora a okrem obvyklého úvodu a záveru má nasledovné kapitoly: 1. Homiletická situácia a zložky homiletickej diferenciácie; 2. Voľba kázňového textu a homiletická diferenciácia; 3. Všeobecný úvod pohrebnej kázne; 4. Oslovenie pozostalých; 5. Záver kázne – rozlúčka v nádeji vzkriesenia. Touto štúdiou som chcel zistiť možné zložky pohrebnej kázne a venoval som pozornosť všetkým častiam štruktúry a znenia pohrebnej kázne, okrem tzv. „kázne v užšom zmysle“ (t.j. podania zvesti kázňového textu). Výsledky, ktoré som získal analýzou Kiššových kázní, využívam pri písaní tejto práce.

Spomedzi *zahraničných monografií* môžeme spomenúť najmä nasledovné práce: najvyšší stupeň kvalifikačnej práce na túto tému podľa môjho nálezu predstavuje BERGEROVA habilitačná práca⁹ z Berlína z r. 1963. Žiaľ, nedostal som sa k nej a nemohol som nadviazať na jeho výsledky. Viac šťastia som mal s prácami P. SHEPPYHO: *Death Liturgy and Ritual, Vol. I, A Pastoral and Liturgical Theology*, ale aj *Death Liturgy and Ritual. Vol. II, A Commentary on Liturgical Texts* a napokon aj *In Sure and Certain Hope*. Jeho práce mali pre mňa veľmi veľký

⁹ BERGER, H.: *Die christliche Botschaft von Tod und Auferstehung und ihre Verkündigung am Grabe*, Habilitačná práca. Berlin 10.6.1963

význam. Podobné môžem konštatovať aj o prácach W. CARRA (*Brief Encounters. Pastoral Ministry through Baptism, Weddings and Funerals* a *Handbook of Pastoral Studies. Learning and Practising Christian Ministry*), ktoré som dôkladne preštudoval a získal z nich veľa cenného materiálu. Rovnako chcem spomenúť aj publikovanú dizertačnú prácu Ch. STEBLERA: *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt*, ktorá jasne ukazuje na nutnosť reflektovania troch oblastí: teológie, prípadu a účastníkov pohrebu.

0.3.2 Problematika pohrebných kázní ako kapitoly v knihách

Spomedzi domácich prác, ktoré na úrovni kapitol v knihách reflektujú tému pohrebných kázní, môžeme spomenúť Kiššovu teoretickú časť v jeho zbierke kázní *Nádej nad hrobom I-IV*. Táto teoretická štúdia v rozsahu 1200 slov sa venuje tak otázke formálnej štruktúry ako aj obsahových dôrazov pohrebnej kázne. Praktickým spôsobom charakterizuje jednotlivé úlohy a upozorňuje na možné riziká. Na evanjelickej strane môžeme spomenúť aj prof. J. FILA, ktorý má úvahu o pohrebných kázňach (Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne) v publikovanej zbierke svojho otca, FILO, J. st.: *Pohľady do neba*. Táto štúdia má rozsah 9 strán a venuje sa otázkam základného teologického cieľa pohrebu a jeho kázne, kde ako ciele definuje: 1. Pomoc v ťažkej situácii života, 2. Pomoc viery, 3. Misijné oslovenie. Ďalej sleduje Obsahové špecifiká kresťanskej „reči nad hrobom“, vzt'ah kázne k odchádzajúcemu človeku a Výber biblického textu.

Z pravoslávneho prostredia venujú pozornosť pohrebným kázňam P. O. AXMAN a P. ALEŠ vo svojej *Homiletike*¹⁰ na stranách 82-86. Je to síce česká práca, ale vznikla na detašovanom pracovisku Prešovskej Univerzity, preto ju radím medzi domáce práce.

Zo zahraničných prác, ktoré tému reflektujú na úrovni kapitol, som nadväzoval najmä na nasledovné: *Handbuch der Praktischen Theologie II.* obsahuje štúdiu H. H. JENSSENA: *Die kirchliche Handlungen*. Je to podnetná štúdia, ktorá si kladie teoretické otázky a rieši ich spôsobom, ktorý má význam pre prax. R. 2005 vyšlo dielo gen. editorov ROBINSON, H / LARSON, C.B.: *The Art and Craft of Biblical Preaching*, v ktorom má S. RUMMAGE kapitolu „Redemptive Sermons for Weddings and Funerals.“ Toto pojednanie má rozsah troch strán a diskutovaný materiál člení nasledovne: Biblical content; Personal Appeal; Abbreviated Length; Redemptive Purpose. Toto 715-stranové dielo venuje pohrebným a svadobným kázňam len 3 strany, čo považujem za stratu významovej proporcionality.

¹⁰ AXMAN, P. O. & ALEŠ, P.: *Homiletika*. Olomouc : Pravoslavná Bohoslovecká Fakulta Prešovské Univerzity v Prešově, Detašované pracoviště v Olomouci, 2003. 143 s. ISBN 80-8086-220-8

0.3.3 Odborné články o pohrebných kázňach

Odborné články, ktoré sa týkajú problematiky pohrebných kázní, som vyhľadával najmä cez databázu ATLA a to cez heslá „funeral preaching, funeral sermon, occasional offices, ale aj eulogy a pod. Žiaľ, dostal som sa len k tým, ktoré boli v tejto databáze poskytnuté v plnom textovom znení. Tie z nich, na ktoré som v práci reagoval, sú s úplnými bibliografickými údajmi uvedené v zozname použitej literatúry.

0.4 Ciele práce

Pri spracovaní predloženej práce som si staval vysoký cieľ – prispieť k rozvoju teórie kazuálnej homiletiky pokusom o vlastné spracovanie vybraných teoretických otázok pohrebnej kázne a to na základe vlastného kazuálno-homiletického výskumu a teoretickej reflexie nastolených problémov. Podujal som sa na taký prístup k téme, ktorý má mať význam aj pre jej akademické reflektovanie, ale aj pre podporu skvalitnenia praxe v jej dlhodobom horizonte.

Tento cieľ sledujem tak, že som v rokoch 2006-2007 najskôr realizoval úvodnú štúdiu - analyzoval som súbor kázní od jedného kazateľa, aby som získal predstavu o možnej štruktúre pohrebnej kázne, ktorá by mi tvorila referenčný bod pri rozšírení výskumnej vzorky na viacerých kazateľov z viacerých cirkví. Potom mal nasledovať rozšírený výskum 100 pohrebných rečí a kázní, ktoré som plánoval v „terénnom pozorovaní“ zaznamenať a následne teologicky analyzovať pre účely tejto práce. Napokon som plánoval výsledky svojich štúdií zhrnúť v teoretickom pojednaní, ktoré by sa oslobodilo od svojich pozorovaní a vzoriek a pomenovávalo by možné prístupy, ich šance a riziká. Výzvy reálneho života však zmenili moje plány. V zime r. 2007 som dostal ponuku zúčastniť sa zahraničného štúdiijného pobytu v Belfaste, Severné Írsko. Preto sa poradie mojich krokov zmenilo.

Do Írska som cestoval s predstavou, že budem mať k dispozícii rozsiahle zdroje, podobne ako to bolo na Wheaton College v USA, kde som si pripravoval materiál na dizertačnú prácu. Knižnica navštívenej školy však vôbec nebola orientovaná na kazuálnu homiletiku a medziknižničnú výpožičnú službu som mohol využiť len obmedzene. Prínosom bolo umožnenie prístupu do internetovej databázy ATLA, z ktorej som sa snažil vyčerpať maximum pre následnú kritickú diskusiu.

Emprický výskum účastníckou metódou pozorovania som absolvoval pred a počas prípravy tejto štúdie. Slúžil najmä pre zber ukážok konkrétnych pohrebných kázní pre ďalšie riešenie teo-

retických otázok. Existujúce postupy duchovných som považoval za prezentovanie výsledkov, ktoré vychádzajú buď z cieľavedomých teoretických prístupov alebo v niektorých prípadoch z intuitívne sledovaných prístupov, ktoré však majú potenciál prispieť k teoretickému rozvoju tejto disciplíny. Preto som sa pri popisoch jednotlivých častí tejto práce neopieral len o odbornú diskusiu v literatúre, ale pokúšal som sa vychádzať aj z prístupov, ktoré som stretol vo svojich pozorovaniach v praxi.

0.5 Metóda práce

Táto práca používa na dosiahnutie svojho cieľa metódu analýzy a syntézy.

0.5.1 Analýza

Analytický prístup bol v tejto práci použitý pri štúdiu literatúry v tématickom okruhu tejto práce a ich čiastkových a celkových záverov, ale aj pri štúdiu podnetov z vlastného kazuálno-homiletického výskumu, ktorý sa realizoval vo dvoch fázach:

Prvá fáza výskumu (realizovaná *metódou obsahovej analýzy publikovanej zbierky pohrebných kázní*¹¹), sa sústreďovala na mapovanie štruktúry pohrebnej kázne a na variabilitu prístupov k riešeniu jednotlivých čiastkových úloh. Bádateľský potenciál prvej fázy bol v tom, že ma vystrojil nástrojmi na kritické hodnotenie existujúceho stavu pohrebných kázní a poskytuje súbor otázok a pracovných hypotéz pre ďalší postup v práci.

Druhá fáza výskumu (realizovaná *metódou účastníckeho terénneho pozorovania* na súbore 100 rôznorodých pohrebov v krematóriu v Banskej Bystrici – Kremničke.) rozširuje analyzovanú vzorku z hľadiska:

- počtu obradníkov (duchovných a občianskych rečníkov).
- rozsahu (vzorka 100 pohrebných rečí a kázní)
- variability prístupov (pretože do svojho výskumu zaraďuje tak cirkevné ako aj občianske pohreby. Cirkevné pohreby pritom zahŕňajú všetky cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré v čase výskumu vykonali pohrebný obrad.)

Z tejto etapy boli do dátumu odovzdania práce realizované len účastnícke empirické pozorovania pri obradoch, spojené so zabezpečením zvukového záznamu. Keďže tento výskum som nemal prihlásený ako riešenie vedeckej úlohy, exaktné spracovanie získaných vzoriek som zastavil a budem v ňom pokračovať po úspešnom podaní nejakej formy výskumného projektu.

¹¹ MASARIK, A.: *Analýza nekýrigmatických komponentov pohrebných kázní prof. Igora Kíšša*. Banská Bystrica : PF UMB, 2008. ISBN: 978-80-8083-547-7, 160s.

Prínos pozorovaní pre túto prácu bol v tom, že som si niektoré postrehy preformuloval do otázok a pracovných hypotéz, ktoré sa premietajú do textu tejto práce.

0.5.2 Syntéza

Syntetický prístup predstavuje tretiu fázu práce na tejto štúdií. Hľadám v nej riešenia otázok, ktoré vystúpili v predošlých (analytických) fázach a ktoré sa pokúšam zohľadniť na základe širšej teologickej diskusie. Tým sa snažím odpovedať na problémy, ktoré vystúpili v analytickej časti a svoje riešenia zhŕňam do uceleného systému, ktorý predstavuje môj príspevok k rozvoju kazuálnej homiletiky. Po získaní oponentských posudkov odstránim nedostatky a tým získam bezpečnú východiskovú perspektívu pre spracovanie už získaných vzoriek z empirických terénnych pozorovaní.

1 DEFINÍCIA, TEOLOGICKÉ ZDÔVODNENIE

A TYPOLOGICKÉ ŠPECIFIKÁ POHREBNEJ KÁZNE

1.1 Definícia pohrebnej kázne

V tejto časti práce budeme najskôr venovať pozornosť (1) niekoľkým definíciám pohrebnej kázne, ktoré budú reprezentovať domáce i zahraničné pokusy; (2) definíčné znaky sa pokúsime vybrať z nájdených opisov pohrebnej kázne a (3) napokon sa pokúsime o zostavenie vlastnej definície.

1.1.1 Jestvujúce definície pohrebnej kázne

U JAMNICKÉHO nachádzame nasledovnú definíciu pohrebnej kázne: „Pohrebná kázeň je takou kázňou, ktorou cirkev pri pohrobovaní zosnulých vydáva živým svedectvo o tom, čo ona verí a vyznáva o časnom živote a o živote vo večnosti, a ... jej úkolom je, aby týmto svojim svedectvom po kresťansky bezprostredne pripravila sám fakt pohrobenia...“¹²

KUNZ definuje pohrebnú kázeň nasledovne: „Pohrebná kázeň je reč orientovaná na poslucháčov, keď objasňuje, čo znamená kresťanská viera v situácii nad hrobom pre seba-pochopenie a pochopenie sveta pre dnes žijúcich ľudí.“¹³ Podľa STEBLERA „sa pohrebná kázeň môže zhrnújúco označiť ako v reformačnej tradícii zakorenený, teologicky legitímny a zmysluplný zvyk, ktorý prináša posolstvo evanjelia za rámec cirkevného publika.“¹⁴

1.1.2 Výber definičných znakov z existujúcich popisov

Z FILOVHO chápania pohrebnej kázne¹⁵ môžeme odvodiť nasledovné podnety pre jej definíciu:

- (1) *typologické zaradenie*: „je totiž kázňou“;
- (2) *homiletická situácia*: „ohrozenie Kristom zachráneného života smrťou a odlúčenie tých, ktorí patrili k sebe“;
- (3) *obsahový dôraz*: „zvest' o víťazstve života nad smrťou v Ježišovi Kristovi práve v čase, keď pre smrť musí dôjsť k rozlúčke s človekom, ktorý veril v Krista“;

¹² JAMNICKÝ, J.: *Evanjelicke pohrebné kázne*, s. 98. Túto definíciu však podáva už aj na s. 24: „...a v tom je aj jej definícia: ... pohrebnými sú také kázne, ktorými cirkev pri pohrobovaní zosnulých vydáva živým svedectvo o tom, čo ona verí a vyznáva o časnom živote, o smrti a o živote vo večnosti.“ Podáva ju aj na s. 37: „...opierajúc sa na definíciu pohrebnej kázne a na jej úkol, že ona svojim svedectvom, ktoré o časnom živote, smrti a večnom živote vydáva živým, má ich pripraviť priamo na fakt pohrobenia...“

¹³ KUNZ, Ralph: *Die Auferweckung des Gekreuzigten als Thema der Grabrede*, s. 68. Cit.in: STEBLER, Ch.: *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt*, s. 50

¹⁴ Tamtiež, s.34

¹⁵ FILO, J. ml.: *Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne* In: FILO, J. st.: *Pohľady do neba*, s. 278

- (4) *vylučná hodnota zvesti*: „Každá iná útecha ustupuje vo svojej intenzite a hodnote pred útechou, ktorou je záchrana v Božom Synovi Ježišovi Kristovi. Z perspektívy zachráneného večného života ustupuje definitívnosť smrti i rozlúčky.“¹⁶

U KIŠŠA nachádzame v jeho teoretickom pojednaní o pohrebnej kázni¹⁷ nasledovné podnety:

- (1) *teologický koncept*: každá pohrebná kázeň musí byť trojičná¹⁸,
- (2) *obsahové dôrazy*: v jednej svojej časti „mať vzťah k životu večnému a k nádeji nad hrobom“ a v závere „podávať útechu pre rodinu.“
- (3) *Vzťah prípadu zosnulého a zvesti*: „každá pohrebná kázeň má byť predovšetkým kázňou slova Božieho a nie životopisom zosnulého a jeho vychvaľovaním.“

SHEPPY chápe kresťanský pohreb ako „pozornosť smrti tejto osoby, ktorá je vložená do rámca veľkonočnej udalosti“¹⁹. To zodpovedá aj JENSSENOVMU chápaniu pohrebnej kázne ako „pastorálneho zvestovania“.²⁰

1.1.3 Definícia pohrebnej kázne v tejto práci

V pokuse o zostavenie vlastnej definície či charakteristiky pohrebnej kázne, by sme mali zohľadniť nasledovné hľadiská: (1) jej podstata, (2) homiletická situácia, ktorá je podmienkou jej existencie; (3) subjekt, ktorý ju vykonáva; (4) účel; (5) formálna stránka. Na základe uvedených hľadísk môžeme dospieť k nasledovnej definícii:

¹⁶ FILO, J. ml.: Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne In: FILO, J. st.; *Pohľady do neba*, s. 279. Podobne konštatuje o (ranokresťanskej) pohrebnej kázni aj MELLOH, J.A.: Homily or Eulogy? The Dilemma of Funeral Preaching. In: *Worship* 67 no 6 N 1993, s. 515: „An important shift occurred when the classical model was adapted for Christian usage. Although the classical structure and *topoi* remained the same, the Christian faith, especially resurrection hope, furnished an "incomparably superior means of consolation." (But "consolation" was based on doctrinal exposition.)“

¹⁷ KIŠŠ, I.: *Nádej nad hrobom I*, s. 2-4

¹⁸ Tamtiež, s. 2: „h. Každá pohrebná kázeň musí mať trojičný charakter. Nemôže to teda byť len všeobecná zvest' evanjelia (vykupiteľský aspekt v kázni). Musí v nej byť niečo aj zo života zosnulého (stvoriteľský aspekt), bez toho aby bola pri tom antropocentrická. Posvätiťský aspekt je potom prítomný v tom, že kazateľ dáva v niečom zosnulého za vzor veriacim tam, kde pri zosnulom bolo badateľné určité pozitívum ako dielo Ducha svätého pri ňom, ak bol veriaci. Posvätiťský charakter kázne je i v tom, že sa niekedy nepriamo hovorí o veciach, ktoré treba karhať (pri tom sa nespomenie, že sa to týka práve tohoto zosnulého). Pohrebná kázeň, ktorá chce všeobecne hovoriť len zvest' evanjelia o vykúpení v Kristu a zanedbáva stvoriteľský aspekt (život zosnulého) a posvätiťský aspekt (vyzdvihnutie ovocia Ducha svätého a karhanie skutkov tela) nespĺňa cieľ kresťanskej pohrebnej kázne.“

¹⁹ SHEPPY, P.: *Death Liturgy and Ritual*, vol. I, s. 8: „The Christian funeral is primarily a remembrance of this person's death set in the framework of the Easter event. It is not our hope that Uncle Fred was on balance a decent enough old chap – a bit of a rogue, but with a heart of gold – whom God will be delighted to have staying in the heavenly Hilton. Our hope is the salvation made possible, not by our human accounting system of good and bad, but by the grace of God manifest in raising Christ from the dead.“

²⁰ JENSSEN, H. H.: Die kirchliche Handlungen. In: *Handbuch der Praktischen Theologie II*, s. 178

(1 - *podstata*) Podstatou pohrebnej kázne je ohlasovanie Božieho slova. Prináša zvest' o Božej milosti v Kristovi, jeho víťazstve nad smrťou a večnom živote (2- *homiletická situácia*) do situácie poslucháčov, ktorá je poznamenaná smrťou zosnulej osoby a jej dosahmi na prítomných v náboženskom a spoločenskom prežívaní tejto skutočnosti. (3- *subjekt, ktorý ju vykonáva*) Podáva ju duchovný ako služobník a predstaviteľ niektorej kresťanskej cirkvi, (4 - *účel*) aby prítomným poskytol pastoračnú podporu a misijnú príležitosť (5 - *formálna stránka*) vo formálnej štruktúrovanej cirkevnej reči, ktorá je súčasťou cirkevného pohrebného obradu.

1.2 Teologické zdôvodnenie pohrebnej kázne

STEBLER²¹ uvádza 4 body pre teologické zdôvodnenie pohrebnej kázne, ktoré tu skráteno podávam:

- 1) Ježiš podľa evanjelií „nenechal smrti posledné slovo pri stretnutí so zosnulými, ale svojou plnou mocou zmenil situáciu na smrteľnej posteli, márach či v hrobe.“ Prináša nový život do situácie zatienenej smrťou.
- 2) Cirkev má poverenie zvestovať evanjelium **v čas či nevčas.**
- 3) Cirkev má vo svojom vyznaní Kristovho vzkriesenia neporovnateľné posolstvo tvárou v tvár fenoménu smrti. Kľúčová výpoveď kresťanského vyznania sa vzťahuje na prekonanie smrti, ktorá je paradigmaticky anticipovaná v Kristovej smrti a vzkriesení.
- 4) Pohrebná kázeň je aj možnosťou osobne osloviť pozostalých v ich konkrétnej životnej situácii... a tým aj časťou lásky k bližnému v praxi.

Steblerove dôvody považujem za naplno akceptovateľné, ale pre teologické zdôvodnenie pohrebnej kázne by sme ich mali doplniť o nasledovné dôrazy:

- 5) Eschatologická perspektíva určuje prístup kresťana k životu už teraz, preto v momente rozlúčky potrebujeme nadväzovať na eschatológiu.
- 6) Kazateľ sa stáva nástrojom Boha, ktorý hovorí k prítomným (transcendentný rozmer diania).

K STEBLEROVYM bodom 2 a 3 (t.j. zvestovanie evanjelia a vyznanie Kristovho vzkriesenia) konštatujeme, že pohrebná kázeň je teologicky legitímna vtedy, ak sa kazateľ vedome otvára pre to, aby sa stal nástrojom ohlasovania Božieho slova. Ohlasovanie tu totiž otvára otázku, či prinášame len ľudské slová o Bohu alebo slovo Boha. Pozostali, ktorí sú preťažení

²¹ STEBLER, Ch.: *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt*, s. 32n

stratou, môžu takýto posun pociťovať ako záťaž. Preto je dôležité, aby kazateľ prinášal evanjelium. Pozostalí totiž nie sú povinní počúvať jeho osobné názory. Pre teologické zdôvodnenie pohrebnej kázne z toho vyplýva záver, že pohrebná kázeň má svoje teologicky legitímne miesto v pohrebnom dianí len vtedy, ak sa v situácii straty stáva nástrojom ohlasovania Božieho slova.

1.3 Typologická špecifikácia pohrebnej kázne

Ak chceme presne terminologicky hovoriť, tak pohrebnou kázňou nazývame *cirkevnú reč, ktorá je osadená v rámci liturgie kresťanského pohrebného obradu*. Ale ak ju nazývame „pohrebná kázeň“, potom súčasne potrebujeme zistiť viaceré skutočnosti, ktoré toto jej typologické zaradenie upresnia: (1) typologické znaky pohrebnej kázne, aby sme vedeli povedať, či je to kázeň ako každá iná alebo je to špecifická forma kresťanskej kázne; (2) typologické členenie pohrebných kázni v rámci kresťanstva; (3) podobné javy mimo kresťanstva.

1.3.1 Typologické znaky pohrebnej kázne

FILO konštatuje, že cirkevná pohrebná reč je „kázeň Božieho slova so všetkým, čo k tomu patrí, pokiaľ ide o obsah a formu.“²² My sa stotožňujeme s týmto konštatovaním, pretože toto zaradenie pohrebnej kázne podporujú tak (1) všeobecné kázňové znaky, spoločné pre všetky formy kázania Božieho slova ako aj (2) špecifické kázňové znaky, vyplývajúce zo zvláštnej homiletickej situácie pohrebu.

1.3.1.1 Všeobecné kázňové znaky pohrebnej kázne

Každá kázeň je ohlasovaním Božieho slova do životnej situácie poslucháčov. Toto ohlasovanie musí byť postavené na základe dôkladného štúdia kázňového textu (exegéza) a aplikačného domýšľania zvesti do špecifickej homiletickej situácie dnešných poslucháčov (homiletická meditácia), ktorých kazateľ zohľadňuje v rôznych úrovniach (od práce s pojmami, cez zohľadnenie ich problémov a ťažkostí až po výhrady a pochybnosti). Kázeň (a aj pohrebná kázeň) smeruje k naplneniu svojho homiletického cieľa a na jeho dosiahnutie používa rôzne nástroje (o.i. aj ilustrácie a podporný materiál). Jej homiletickému cieľu zodpovedá aj jej formálne štruktúrovanie (koncipovanie) a jej konfesijné zakotvenie v teologických pozíciách cirkvi, ku ktorej kazateľ patrí.

Všetky tieto výpovede sa týkajú nie len bohoslužobnej kázne (r. kat.: homílie), ale aj pohrebnej kázne. Podľa SMOLÍKA by ju bolo možné zaradiť aj do nedeľného zhromaždenia

²² FILO, J. ml.: Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne In: FILO, J. st.; *Poblady do neba*, s. 276.

zboru a existujúca prax, ktorá ju z bohoslužobného diania vyčlenila, vychádza skôr z technických ako zo zásadných zreteľov²³.

1.3.1.2 Špecifické kázňové znaky pohrebnej kázne

Aj keď sme vyššie mohli skonštatovať, že pohrebná kázeň má mať celý rad znakov, ktoré ju zaraďujú medzi kázne, zistujeme, že má aj súbor iných znakov, ktoré z nej robia zvláštnu časť kazateľovej služby ohlasovania. Tieto znaky vystúpia, ak porovnáme faktory ako čas konania, miesto, stav prítomných atď. pri pravidelných bohoslužbách a pohrebe.

²³ SMOLÍK, J.: *Radost ze slova*, s. 148 uvádza, že: „Vedle shromáždění kolem Slova a svátostí se konají ve sboru shromáždění při různých kazuálích.“ Kazuálie (svatba, pohřeb) by bylo možno zařadit do nedělních shromáždění sboru; k tomu, že se tak neděje, vedou spíše technické než zásadní zřetele.“

	Pravidelné bohoslužby	Pohreb
Čas	Pravidelný	Zvolaný neplánovane
Miesto	Bohoslužobné priestory kázeň tématicky nelimitujú.	Dom smútku ²⁴ navodzuje ohraničený rozsah tématických okruhov, spojených so stratou blízkeho človeka.
Dôvod zhromaždenia	Kresťania prichádzajú, aby počuli zvesť slova a zažili spoločenstvo viery.	Sekulárny človek neočakáva „zvesť“, od kazateľa čaká, že umožní dôstojnú rozlúčku so zosnulým. Veriaci hľadajú pomoc v Bohu.
Stav prítomných	Väčšina: bežné životné pocity.	Väčšina: vyrušenie smrťou a stratou, šok, smútok..., (ale sú tu aj nezainteresovaní účastníci).
Okruh zvestných a homiletických cieľov	Reagujú na všetky možné podnety zo života vo svetle Písma.	Má vedome ohraničený tématický okruh ako aj spôsob práce s biblickým textom.

K najvýraznejším špecifikám pohrebnej kázne patrí skutočnosť, že je to zvestovanie Božieho slova v situácii smrti, ktorá býva zat'ážená (1) stratou, spôsobujúcou vážnu krízu v osobnom živote dotknutých osôb, (2) značne zmeneným psychickým stavom časti prítomných a (3) vyrovnávaním sa s otázkou smrteľnosti a základnými filozofickými otázkami aj u emocionálne nezainteresovaných účastníkov.

K neprehliadnuteľným ťažkostiam pohrebnej kázne patrí zát'áž, ktorú môžeme pozorovať aj na strane kazateľa a aj na strane poslucháčov:

- a) *Ťažkosti na strane kazateľa* SMOLÍK vyjadruje tým, že situáciu charakterizuje ako situáciu smrti, v ktorej sa človeku stráca slovo.²⁵
- b) *Ťažkosti na strane poslucháčov*: žiaľ, s ktorým sa najbližší príbuzní vyrovnávajú a ochranný dosah šoku spôsobuje, že môžu mať veľmi výrazne obmedzenú schopnosť vnímať zvesti, ktorú má kazateľ odovzdať práve im.

1.3.1.3 Zhrnutie

Ak sme v časti „všeobecné kázňové znaky“ mohli konštatovať typologickú zaraditeľnosť pohrebnej kázne medzi kázne (homílie) kresťanských cirkví, tak pri zohľadnení „špecifických kázňových znakov“ konštatujeme, že pohrebná kázeň je sice súčasťou homiletickej práce kazateľa, ale tvorí jej zvláštnu časť. Špecifické chápanie pohrebnej kázne môžeme vidieť aj u MICHALKA, keď na jednej strane chápe pohrebnú kázeň ako kázeň, ale na druhej strane ukazuje, že na jej posudzovanie je nutné používanie špecifických kritérií: „Pohrebné

²⁴ Pohreb sa nemusí vždy konať v dome smútku.

²⁵ SMOLÍK, J.: *Radost ze slova*, s. 150.

kázne prinášajú síce zvesť slova Božieho, ale táto je v značnej miere determinovaná kázusom. Preto zhodnotenie týchto kázni vyžaduje iné meradlo, ako je to pri kázni bohoslužobnej.²⁶

1.3.2 Ďalšie členenie kresťanských pohrebných kázni

Vyššie uvedené konštatovanie o všeobecných kázňových znakoch a špecifických znakoch pohrebnej kázne podporuje jej zaradenie medzi homiletické výkony kazateľa. Samotná pohrebná kázeň však nie je jednotný jav. Pri hľadaní jej typov môžeme vidieť, že tak v minulosti ako aj v prítomnosti existuje širšia škála rôznych prístupov. Pre ilustráciu variability prístupov vyberám nasledovné príklady: (1) odkaz na najstaršie zmienky o kresťanských pohrebných kázňach a ich homiletickom charaktere; (2) typy pohrebnej reči z obdobia racionalizmu, ktoré uvádza Jamnický a (3) pozorovania o typologickom zaradení pohrebnej kázne v ECAV v 20 stor. a v súčasnosti.

Ad 1) Ako prvé uvediem najstaršie zmienky o kresťanských pohrebných kázňach a ich homiletický charakter. Podľa STEBLERA pochádzajú najstaršie zmienky, o ktorých máme známosť, „zo 4.stor. od Gregora z Nazianu, Gregor z Nyssy, Chrysostoma a Ambrosia.“ Súčasne konštatuje, že to ešte neboli pohrebné kázne, ale „ľahko christianizované silne typizované chválореči na mŕtveho“. Tým stoja v tradícii antickej *laudatio funebris*.²⁷

V podobnom duchu uvádza aj JENSSEN: „Už aj stará cirkev poznala vo výnimočných prípadoch kázne vztiahnutú na pamiatku zosnulého, podobne aj reformácia, ale vlastná pohrebná kázeň nastupuje až v polovici 16. storočia.“²⁸ Súčasne konštatuje, že reformačná doba sa „ohraničila na objektívne kázne resp. napomenutia a osobnú pamiatku (*Gedächtnis*) poznala len pri vynikajúcich osobnostiach. Až pozdná ortodoxia a predovšetkým pietizmus a racionalizmus vytvorili priestor pre spomienku zosnulého, ale to by nám nemalo prekážať v uznaní, že táto pamiatka je teologicky dobre zdôvodnená.“²⁹

Ad 2) Ďalší príklad uvediem z obdobia racionalizmu. Podľa JAMNICKÉHO charakteristiky, ktorú uvádzam nižšie, môžeme hovoriť o nasledovných štyroch typoch: (1) *sermo*; (2) *parentácia*; (3) *reč spred oltára* (*Standrede*) a (4) *pohrebná kázeň* (*Leichenpredigt*).

²⁶ MICHALKO, J.: *Kázňové smery*, s. 6

²⁷ STEBLER, Ch.: Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt, s. 31. K samotnému *laudatio funebris* pozri KIERDORF, Wilhelm. *Laudatio funebris: Interpretationen und Untersuchungen zur Entwicklung der römischen Leichenrede*. Beiträge zur Klassischen Philologie 106. Meisenheim a. Glan: Hain, 1980. 176 S.

²⁸ JENSSEN, H. H.: Die kirchliche Handlungen. In: *Handbuch der Praktischen Theologie II*, s. 179

²⁹ tamtiež, s. 183

Sermo - kazateľ hovoril krátko a slobodne o výpovedi alebo myšlienke, ktorú navodzuje zosnulý. Tento prístup je podľa Jamnického skôr nábožensko – osvetový³⁰ a podľa nášho hodnotenia stráca základné znaky kresťanskej pohrebnej kázne.

Parentácia – vychádzala z dobrých vlastností zosnulého a podľa Jamnického malo byť jej textom nejaké biblické miesto, výpoveď zosnulého alebo myšlienka jeho priateľov³¹. Biblický text sa tým dostáva do sekundárnej a z nášho pohľadu neprijateľnej pozície ako zdroj inšpirácie a nie ako Slovo, ktoré počúvame aj tam, kde strácame slová.

Reč pred oltára (Standrede) mala podľa Jamnického najvýraznejšiu väzbu na objektívne predpisy cirkevných poriadkov, ale vzťah s prípadom je realizovaný spôsobom, ktorý hodnotíme kriticky: „Požaduje sa, aby vsunutím „dejín života“ učená bola zaujímavejšou.“³²

Podľa nášho chápania prípad nereflektujeme preto, aby bola reč zaujímavejšia, ale preto, aby sme podporili proces rozlúčky a evanjelium priniesli do reálnej situácie straty. Z tohto dôvodu nemôžeme nadviazať na tento typ kazuálno-homiletického prístupu.

Pobrebná reč (*Leichenpredigt*) mala ťažisko v „dejínach života“, stálej reflexii na zosnulého a obširnom životopise. Podľa JAMNICKÉHO vytvára riziko, že sa z takejto kázne môže stať „ľžikázeň“³³. Pre posun ťažiska z teológie na prípad považujeme tento prístup za neprimeraný.

Ani jeden z týchto prístupov nie je vhodný pre naše ďalšie hľadanie pozitívnych historických modelov pre ohlasovanie slova na pohrebe v súčasnosti. Kritika historických modelov by znamenala málo prínosu pre dnešnú prax, ak by sme z nej nezískali podnety pre súčasnosť. Tie nachádzame v kritizovateľných bodoch, ktoré odkazujú na možné riziká pohrebnej kázne, ktorým sa potrebuje vyhýbať aj dnes.

³⁰ JAMNICKÝ, J.: *Evanjelické pohrebne kázne*, s. 21: „Sermo – krátka, svobodná reč o nejakej výpovedi alebo aj o nejakej myšlienke, ktorú „die Leiche herbeiführt“, a to na poučenie alebo uspokojenie „Trauergesellschaft“ ... V takej reči ... možno menovite pospolitých ľudí vystríhať pred všelijakými predsudkami, bláznivosťami a poverou súvisiacou s mŕtvymi, napomínať ich k väčšej obozretnosti oproti nemocným a umierajúcim a odporúčať im rozličné nové spôsoby liečebné (na pr. štepenie proti čiernym kiahňam). Keď sa vraj také slová povedia v pravom čase, vyvolajú často hlboké a trvácne dojmy.“

³¹ Tamtiež, s. 22: „Parentácie. V týchto má sa ohľad brať na dobré vlastnosti zosnulého na to, ako sa choval v nemoci svojej, na jeho zásady, na opateru, akú požíval atď. Za text odporúča sa niektoré biblické miesto, nejaká výpoveď zosnulého alebo nejaká pekná myšlienka jeho priateľov.“

³² Tamtiež: „Standrede“ – povedaná v chráme zpred oltára, ktorá pomerne najtesnejšie sa pridŕža objektívnych predpisov cirkevných rádo, ale požaduje sa, aby vsunutím „dejín života“ učená bola zaujímavejšou.“

³³ Tamtiež: „Také „dejiny života“ tvoria hlavnú vec vlastnej „Leichenpredigt“, pohrebnej reči, v ktorej sa požadujú stále reflexie na zosnulého a obširny životopis, z čoho dá a vraj vidieť, že „čo sa môže stať z človeka, keď mu ide vážne o to, aby si získal zásluhy o iných“ Len aby sa z takej kázne nestala „ľžikázeň“ (Lügenrede). „Ak niet čo dobrého povedať, treba zdôrazniť nejakú všeobecnú pravdu a tak urobiť smrť poučnou a vzdelávacou živým.“ (Uhlhorn s. 27-28)“

V prípade prvého typu (*sermo*) môžeme hovoriť o neadekvátne postavených východiskách a cieľoch. Východiskom zvestovania vždy musí ostať Božie slovo a ciele jednotlivých pohrebných kázni súvisia so zvestnými cieľmi biblického textu a homiletickej situácie poslucháčov. Preto sa pohrebná kázeň nemôže stať plochou pre osvetovú prednášku, aj keď by podávala obsah, ktorý by mal význam pre prítomných.

Aj v prípade druhého typu (*parentácia*) nachádzame rovnaký posun vo východiskách. Nie je ním jednoznačne biblický text, ale miesto neho to mohla byť aj „výpoveď zosnulého alebo pekná myšlienka jeho priateľov“. Takéto alternovanie východiska je pre pohrebnú kázeň neprípustné. Mimobiblické východiská (výpovede zosnulého alebo jeho priateľov) sú využiteľné ako nekérygmatické komponenty pohrebnej kázne, t.j. ako sekundárny materiál, ale principiálne nikdy nemôžu nahradiť biblický text.

V treťom type reči (*reč pred oltára*) kriticky hodnotíme použitie zmienok o zosnulom. Ich zdôvodnenie nedostatočne zohľadňuje špecifickú homiletickú situáciu pohrebného zhromaždenia a redukuje ciele pohrebnej kázne – „zaujímavejšia kázeň“ nie je dostatočným cieľom, pretože ľudia konfrontovaní so skutočnosťou smrti majú vidieť život (zosnulého i svoj vlastný) z teologicko-antropologickej perspektívy, t.j. ako život pod milosťou a v zodpovednosti pred Bohom.

Ani posledný spomenutý typ (*pohrebná reč*), ktorá pretáča „prípady“ ako svoje východisko, nepodáva zvesť Božieho slova. Presunom východiska (ak sa ním miesto Písma stáva prípad) stráca schopnosť hovoriť pravdu a vystavuje sa riziku, že bude o zosnulom hovoriť aj to, čo nie je pravda. Tým sa spochybňuje kazateľova vieryhodnosť.

Ad 3) Dôležitá súčasť týchto príkladov je samozrejme aj *20. storočie až súčasnosť*, kde v slovenskom evanjelickom prostredí sa dlhšie stretávame s určitým terminologickým hľadáním³⁴, na ktoré postupne kriticky poukazujú traja profesori praktickej teológie: Jamnický, Michalko a Filo.

JAMNICKÝ cituje Harmsa, u ktorého nachádza rozlišovanie „pohrebná reč“ a „pohrebná kázeň“, a obidva tieto druhy rečí sú súčasťou pôsobenia toho istého duchovného v rámci toho istého pohrebu³⁵. Jamnický toto rozlišovanie nepovažuje za opodstatnené a my súhlasíme s jeho názorom.

³⁴ Na terminologickú variabilitu v nemeckom prostredí odkazuje STEBLER, Ch.: *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt*, s. 18, keď uvádza, že reč v kontexte cirkevného pohrebného obradu „sa označuje aj ako kázeň alebo príhovor.“

³⁵ JAMNICKÝ, J.: *Evanjelické pohrebné kázne*, s. 76

Aj MICHALKO si všima problém s typologickým zaradením pohrebnej kázne, ktorý sa premietal aj do terminológie slovenských evanjelikov v 50-tych rokoch. Na jednej strane ich radí do kategórie „kazuálne reči“ spolu s krstnými, spovednými, konfirmačnými, sobášnymi kázňami, ale konštatuje, že „okrem pohrebných, ostatné sú označované v cirkevno-sborovej praxi pojmom „reč“ alebo „prímluva“, čím je vyjadrený ich podstatne rozdielny charakter oproti kázni.“³⁶ Pritom je na zváženie, či je vecne opodstatnené chápať sobášnu a pohrebnú kázeň z hľadiska ich typologického zaradenia ako rôzne kategórie, keď majú celý súbor spoločných homiletických znakov a viaceré domáce³⁷ i zahraničné práce ich pojednávajú v spoločných kapitolách resp. v spoločných monografiách³⁸.

Výraz „pohrebná prímluva“, ktorý by mohol naznačovať samostatnú kategóriu v rámci homiletických výkonov, je problematický aj podľa FILA, J.ml., pretože reč, ktorú hovorí duchovný na pohrebe, považuje jednoznačne za „kázeň so všetkým, čo k tomu patrí“³⁹. Otázku typologického zaradenia kresťanskej pohrebnej reči rieši odkazom na kontext, v ktorom sa deje (t.j. bohoslužobné dianie) a na špecifické znaky tejto reči. Po tom, ako konštatuje, že táto reč je kázeň, robí druhý krok, ktorým upresňuje, že táto kázeň sa v mnohých parametroch odlišuje od bežnej bohoslužobnej kázne. K identickému záveru sme došli aj my vyššie uvedeným porovnaním niekoľkých znakov obvyklej bohoslužobnej kázne a pohrebnej kázne⁴⁰.

V katolíckom prostredí sa používajú výrazy homília a kázeň. Homília je ohlasovanie posolstva na základe presne ohraničeného textu a vychádza z jeho exegézy. Kázeň naproti tomu môže byť vystavaná tématicky (t.j. bez prísnej väzby na perikopu). Preto je prejavom dôslednosti, že katolícki autori používajú výraz „pohrebné homílie“⁴¹ pre útvar, ktorý protestantskí autori nazývajú pohrebnými kázňami.

1.3.3 Súčasní súpútnici pohrebnej kázne

Vyššie naznačené rozdiely ukazujú na možnosť rôznych prístupov k reči nad rakvou. To znamená, že súčasná kresťanská pohrebná kázeň nie je historicky izolovaným javom. Pred

³⁶ MICHALKO, J.: *Kázňové smery*, s. 6

³⁷ AXMAN, P.O. & ALEŠ, P.: *Homiletika*. Olomouc : Pravoslavná Bohoslovecká Fakulta Prešovské Univerzity v Prešově, Detašované pracoviště v Olomouci, 2003. 143 s. ISBN 80-8086-220-8 Kazuálnym kázňam venuje strany 82-86

³⁸ napr. Rummage S.: *Redemptive Sermons for Weddings and Funerals*. in: ROBINSON, H. and LARSON C.B.: *The Art and Craft of Biblical Preaching, A Comprehensive Resource for Today's Communicators*. Podobne MALPHURS, A., WILLHITE, K.: *A Contemporary Handbook for Weddings and Funerals and Other Occasions*, podobne CARR, Wesley: *Brief Encounters. Pastoral Ministry through Baptism, Weddings and Funerals*. Na Slovensku v r.kat. cirkvi napr. Dr. Jurko vydáva pomôcky na prípravu pohrebných a sobášnych kázní, čím tiež vyjadruje typologickú príbuznosť týchto kauzálnych rečí.

³⁹ FILO, J. ml.: *Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne* In: FILO, J. st.: *Pohľady do neba*, s. 276

⁴⁰ Viď kap. 1.3.1 Typologické znaky pohrebnej kázne.

⁴¹ Napr. STANČEK E.: *Pohrebné homílie* (2003).

ňou a vedľa nej existovali a existujú aj iné formy pohrebných rečí, ktoré vychádzajú z náboženských alebo nenáboženských predpokladov. V súčasnosti nachádzame vedľa pohrebnej kázne najmä (1) *eulógiu* a (2) *občianský príhovor*.

1.3.3.1 Eulogia

Pojem eulogia je zložený tvar gr. pôvodu. V jeho základe je „logos“, (slovo) a predpona „eu“ (dobrý). Je to teda „dobré slovo“ - o zosnulom, ktorý sa stáva východiskom a základným dôrazom reči. Tento prístup sa vyskytuje tak v nenáboženskom, ako aj v náboženskom (kresťanskom) prostredí, hoci popierame teologickú legitimitu jej výskytu v kresťanstve. Preto eulogiú⁴² typologicky radíme medzi paralelné formy, ktoré nie sú identické s kázňou⁴³. Od kresťanskej kázne sa odlišuje tým, že nemá základný dôraz na biblickom poslanstve a v náboženskej forme sa od občianskeho príhovoru odlišuje tým, že v niektorých formách svojho výskytu obsahuje náboženské podnety. Jej forma, ktorá neobsahuje náboženské myšlienky a sústreďuje sa na osobnosť zosnulého, predstavuje jednu z foriem občianskeho príhovoru.

1.3.3.2 Občiansky pohrebný príhovor

Občiansky pohrebný príhovor je súčasťou pohrebného obradu, v ktorom sa nenáboženská spoločnosť vyrovnáva so smrťou blízkeho človeka. Jeho tématický okruh tvorí strata, spôsobená smrťou zosnulého, jeho osobnosť, jeho dielo, prínos pre spoločnosť a pod. So stratou sa vyrovnáva buď na základe chápania smrti ako zákonitosti života, ktorú má človek dôstojne prijať alebo na základe rôznorodých filozofických východísk.

Vďaka o.z. Človek človeku, ktoré tieto pohreby metodicky zabezpečuje, som mal k dispozícii zbierku ich publikovaných materiálov. Preto som mohol čítať viaceré ich príhovory a sledovať formy, ako sa vyrovnávajú so stratou blízkej osoby a ako pracujú s otázkami, ktoré smrť a pohreb otvára. Rovnako závažným zdrojom pre poznanie tohto prístupu boli moje empirické pozorovania v krematóriu v Banskej Bystrici, kde som mohol

⁴² Pri tomto vyjadrení sme si vedomí, že v praxi sa tento pojem niekedy používa zameniteľne s výrazmi „pohrebná kázeň“ resp. „pohrebná homília“. Ukazuje na to napr. aj internetová stránka http://dying.about.com/od/famousmemorableeulogics/a/johnpaul_II.htm, ktorá radí medzi famózne eulogie aj pohrebnú homíliu jeho eminencie kardinála Josepha Ratzingera. Pri prísnom obsahovom vymedzení pojmu by to nebolo možné. Zo štúdia článkov o pohrebných kázňach a eulógiach však môžeme dospieť k záveru, že tento výraz sa používa pre (kresťanskú) reč, ktorá sa sústreďuje na pamiatku zosnulého a nie na biblicko-zvestný prístup k smrti človeka.

⁴³ Keďže kresťanská kázeň vždy vychádza z Písma a nie z pohľadu na zosnulého, nemôžeme eulógiu považovať za reálnu alternatívu k zvestovaniu Slova a teda ani za teologicky legitímnu alternatívu. Zmienky o zosnulom v pohrebnej kázni predstavujú samostatný jav, ktorému potrebujeme venovať pozornosť. Ich výskyt v pohrebnej kázni totiž neznamená automaticky, že je na nich dôraz a že pohrebná reč zmenila svoj charakter – stala sa eulógiou.

bezprostredne po získaní podnetov konzultovať teoretické otázky s občianskym obradníkom, pánom Halajom, ako už aj dlhšie predtým s jeho predchodcom, pánom Šustekom.

V súbore príhovorov, ktoré som študoval, som našiel aj také, ktoré nie sú koncipované na základe ateistických východísk. Obsahujú niektoré znaky náboženského vedomia, ale obsahujú ich v takej miere, ktorá ich nerobí základným východiskom a tak sa nestávajú náboženskou rečou.

Niektoré formy občianskeho príhovoru neumožňujú sústredenie na zosnulého ako jednotlivca. Býva to v prípade spoločných obradov po leteckých nešťastiach, dopravných nehodách či priemyselných katastrofách, po ktorých bývajú individuálne pohreby. V posledných rokoch ich bolo niekoľko aj na území Slovenskej republiky.

2 CIELE POHREBNEJ KÁZNE

V tejto časti práce budeme formulovať ciele pohrebnej kázne, ktoré vyplývajú z rôznych kontextov jej chápania, t.j. ciele pohrebnej kázne (1) ako súčasti bohoslužby; (2) ako súčasť cieľov pohrebu; (3) ako ohlasovania v špecifickej homiletickej situácii.

2.1 Ciele pohrebnej kázne ako súčasti bohoslužby

Pohrebný obrad je bohoslužobné dianie⁴⁴. FILO v tejto súvislosti uvádza: „Treba ho (*pozn.: pohreb*) v prvom rade vnímať ako služby Božie cirkevného zboru.“ Boh v tejto existenčne hraničnej situácii slúži cirkevnému zboru svojou svätou milosťou. V tomto zmysle ide o Služby Božie.⁴⁵ V kontexte sekularizovanej spoločnosti však musíme pripomenúť, že chápanie pohrebu ako bohoslužobného uctievanie sa časti účastníkov bude javiť ako nezrozumiteľné či bizarné.⁴⁶

2.1.1 Hlavný cieľ: vyznávačský akt - vyznanie viery vo vzkriesenie

Napriek vyššie uvedenej výhrade však z bohoslužobného charakteru diania vyplýva bohoslužobný cieľ pohrebnej kázne: vyznávať vieru v Kristovo víťazstvo nad smrťou a jeho dosah na zosnulého a pozostalých.⁴⁷ Preto by sa z tohto bohoslužobného diania nemalo stratiť ani kultúrne a kontextuálne zrozumiteľné vyjadrenie radosti viery. V praxi pri tom narážame na dva problémy: (1) strata autenticity, keď je vyjadrenie zakotvenia vo viere nahradené náboženským gestom, ktoré kazateľ vnútorne neprijal⁴⁸;

⁴⁴ O pohrebe ako o pohrebnej pobožnosti hovorí napr. *Agenda ČCE*, s. 194: „Také reformace postavila do středu pohřební pobožnosti vyznání víry ve vzkříšení.“ Súčasnne však ukazuje, že tento charakter sa v súčasnosti môže strácať: „Dnes k takovému pojetí pohřebního shromáždění dochází jen tam, kde jde o pohřeb vyznávajícího křesťana, o živou věřící rodinu a křesťanské obecnství sboru. (Formulář 1)“

⁴⁵ FILO, J. ml.: Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne In: FILO, J. st.: *Pohlady do neba*, s. 276. Podobne aj STEBLER, Ch.: *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt*, s. 18 podporuje naše chápanie cirkevného pohrebného obradu ako bohoslužby konštatovaním, že v nemeckom jazykovom prostredí „spricht man hier in der Regel von Gottesdienst oder Trauerfeier...“ Podobne konštatuje aj na s. 26: „In der evangelischen Kirche wird der Hauptteil des Bestattungsrituals in der Form eines Gottesdienstes gefeiert, wenn auch oft in komprimierter und reduzierter Form.“

⁴⁶ Tak aj SHEPPY, P.: *Death Liturgy and Ritual, Vol. I, A Pastoral and Liturgical Theology*, s.103

⁴⁷ *Agenda ČCE*, s. 194: „V prvokřesťanské době se křesťané při pohřbu shromažďovali proto, aby vyznali víru ve vítězství Kristovo, na kterém bude zesnulý mít při vzkříšení podíl. Přítomnost vzkříšeného se často projevovala slavnostní radostností.“ Podobne aj JAMNICKÝ, J.: *Evanjelické pohrebné kázne*, s. 47: „Preto kazatelia nech si považujú za najsvätejšiu povinnosť u hrobov: Ťuďom prinášať Krista a to čím bližšie a čím bezprostrednejšie.“

⁴⁸ Poslucháč vie odlíšiť, či kazateľ podáva „bezobsažné reči“ alebo ukazuje, ako môže pozostalým viera pomôcť vyrovnávať sa so stratou pri súčasnom podržaní bolesti straty a kresťanskej nádeje ako radostného očakávania Božieho konania s nami.

(2) nezrozumiteľnosť postoja - ani v prípade autentického výrazu radosti viery sa nedá zaručiť zrozumiteľnosť tohto postoja ostatným prítomným.⁴⁹

Bohoslužobný charakter diania akcentuje aj MELLOH, keď tvrdí, že „pohrebná kázeň – slovo adresované zboru v kontexte modlitby – má svoj cieľ v celi liturgie samotnej.“⁵⁰ Podobnou cestou ide aj LONG. Cieľ pohrebnej kázne vyjadruje v štruktúre: čo nie/čo áno. V časti „čo nie“ najskôr uvádza, že *primárnym cieľom* pohrebnej kázne nie je ani podpora procesu smútenia a ani oslava jedinečných charakteristík života zosnulého, hoci oboje sa môže v kázni vyskytovať. Potom prichádza k časti „čo áno“ v ktorej vyjadruje, že primárnym cieľom kresťanského pohrebu je „poskytnúť primeranú štruktúru a reč pre uctenie Boha v čase smrti.“⁵¹ Na to je nutné pamätať, aby cirkevný pohreb (a pohrebná kázeň ako jeho súčasť) nestratili svoj základný charakter a svoju teologickú legitimitu. Súčasne sa tým kontextualizuje a upresňuje pastorálna dimenzia pohrebnej kázne a ukazuje, že to nemôže byť dianie „pre“⁵² zosnulého či pozostalých.

2.2 Ciele pohrebnej kázne ako súčasť cieľov pohrebu

Pri pokuse o určenie cieľov pohrebnej kázne musíme vychádzať zo skutočnosti, že pohrebná kázeň je súčasťou pohrebu. Preto si pri hľadaní odpovede na otázku jej cieľov, musíme klásť širšiu otázku a pýtať sa po cieľoch pohrebu ako takého. Ale pohreb nie je unifikovateľný jav. Aj keď liturgická štruktúra pohrebného obradu zachováva svoje základné znaky podľa tradícií jednotlivých cirkví, priebeh pohrebu výrazne ovplyvňujú:

⁴⁹ Po pohrebe, na ktorom kazateľ vyjadroval kresťanskú nádej vzkriesenia a hovoril o večnom živote, mi jeden z účastníkov pohrebu povedal: „Tí sa tešili, asi preto, že budú dediť“ – čím posunul zdroj radosti zo zvestných predmetov na materiálne hodnoty.

⁵⁰ MELLOH, J.A.: Homily or Eulogy? The Dilemma of Funeral Preaching. In: *Worship* 67 no 6 N 1993, ISSN: 0043-941X s. 506

⁵¹ LONG, T., G.: The Funeral: Changing Patterns and Teachable Moments. In: *Journal for Preachers*, Easter 1996, s. 7. Podobne aj Filo, J. ml. chápe v Slovo a modlitbu v pohrebnom diani ako „prostriedky posvätenia, teda priblíženia sa k Bohu“. (viď Filo, J. ml.: Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne In: FILO, J. st.: *Pohlady do neba*, s. 276). V tomto zmysle by sme mohli vidieť úlohu kresťanského pohrebu a jeho kázne v pomoci priblížiť sa k Bohu v období životnej krízy zo straty blízkeho človeka.

⁵² Aidan Kavanagh O.S.B.: *Made Not Born: New Perspectives on Christian Initiation* (Notre Dame: University of Notre Dame Press 1976) 126. Cit. in: MELLOH, J.A.: Homily or Eulogy? The Dilemma of Funeral Preaching. In: *Worship* 67 no 6 N 1993, pozn. č.10, s. 504: „Neither the [Easter] vigil nor a funeral (nor for that matter a wedding or an ordination) is a liturgy 'for' someone. They are celebrations of the Church, by the Church, and for the Church under the criteria of the gospel.“ Opačný postoj zaujíma SHEPPY, P.: *Death Liturgy and Ritual, Vol. I, A Pastoral and Liturgical Theology*, s. 59n: „The funeral is for the dead person, and the mourners meet to say farewell. There is, therefore, the pastoral task of entrusting the mourners to God and of incorporating them into the activity of God in Christ. Yet the Christian minister will surely want to enlarge that purpose. There is the primary ritual task of committing the dead to God, and of entrusting the dead to the Christ who himself died. The dead person is placed at the centre of the rite, and the bereaved gather round.“

- a) *nenáboženské faktory* ako (a1) vek zosnulého; (a2) spôsob úmrtia (dlhá choroba, tragická udalosť, vražda, samovražda...); (a3) rozsah (jednotlivec/skupinový pohreb)⁵³;
- b) *náboženské faktory* ako (b1) náboženský život zosnulého; (b2) jeho postavenie v cirkvi a pod.

Preto môžeme o stanovení úloh pohrebného obradu hovoriť len s týmto vedomím a úlohy pohrebu môžeme pracovne rozdeliť na (1) všeobecné (nenáboženské) úlohy, ktoré sleduje pohreb bez ohľadu na jeho nábožensko-filozofický kontext; (2) ciele, ktoré sleduje len kresťanský pohreb (prípadne so zreteľom na dôrazy danej cirkvi).

2.2.1 Všeobecné (nenáboženské) úlohy pohrebu

Každý pohreb, bez ohľadu na jeho náboženský či nenáboženský charakter, má spoločné nasledovné úlohy: (1) uloženie tela zosnulého; (2) rozlúčka so zosnulým; (3) prechodový rítus; (4) vyrovnávanie sa so smrteľnosťou človeka.

2.2.1.1 Pohreb ako uloženie tela zosnulého

Úlohou tohto konania je hygienické, dôstojné a spoločensky akceptovateľné nakladanie s telom zosnulého⁵⁴ tak, aby sa zachovala jeho dôstojnosť v rámci daného kultúrneho a náboženského kontextu. V kresťanskom európskom vnútrozemí sa vyskytujú ako formy tzv. „hygienického uloženia tela“ najmä pochovanie tela do zeme (čo pojmovo veľmi dobre vystihuje nemecký výraz „Be-erdigung“) a kremácia. Ale pohrebné ríty ľudstva poznajú podstatne viac spôsobov nakladania s telom zosnulého⁵⁵, ktoré sa v jednotlivých kultúrach považujú alebo považovali za akceptovateľné. Pritom neexistuje univerzálna zhoda, pretože to, čo sa v určitej kultúre považuje za dôstojné nakladanie s telom zosnulého, môže inej kultúre pripadať otázne alebo problematické. Napr. dnešným suchozemským obyvateľom by spustenie tela do mora (historická moreplavecká prax) chýbala možnosť prísť na jeho hrob. Kultúrnemu kontextu podlieha aj vyjadrenie smútenia. Napríklad v Rusku a Moldavsku zvyknú pohrebné sprievody viezť rakvu so zosnulým na nákladnom vozidle, pokrytom farebnými kobercami. Z perspektívy našej kultúry to nepôsobilo ako vyjadrenie piety a smútenia.

⁵³ Ako príklad môžeme uviesť tragickú udalosť z 19.01.2006, pri ktorej zahynulo pri leteckom nešťastí v Maďarsku 42 profesionálnych vojakov armády SR.

⁵⁴ Dejiny poznajú aj pravý opak – zámerné znevažovanie tela popravených, napr. pri Prešovských jatkách.

⁵⁵ Napr. nie len diskrétna kremácia bez účasti pozostalých, ale aj verejné spopolnenie tela za fyzickej prítomnosti pohrebného zhromaždenia – viď prax v Indii

2.2.1.2 Pohreb ako rozlúčka so zosnulým

Pohreb sa všeobecne chápe ako rozlúčka so zosnulou osobou. Preto uloženie tela nie je jedinou úlohou pohrebu. Ukončil sa život človeka, ktorý odišiel z rodinných, pracovných a spoločenských vzťahov. Tí, ktorí ho milovali a vážili si ho, prichádzajú, aby sa s ním rozlúčili. Jeho smrť je primárnou a hlavnou príčinou pohrebného diania. Preto považujeme rozlúčku so zosnulým za jednu z hlavných všeobecných úloh pohrebného diania. Ak máme pravdu, potom by obídienie zosnulého v pohrebnej kázni mlčaním oslabovalo alebo zne-možňovalo naplnenie tejto úlohy.

2.2.1.3 Pohreb ako prechodový rítus

Rozlúčka so zosnulým bezprostredne súvisí so sociálnym dosahom na pozostalých. Zo sociologickej perspektívy patrí medzi prechodové ríty⁵⁶, t.j. obrady, ktoré sprevádzajú⁵⁷ život človeka. Úmrtím muža sa jeho žena stáva vdovou. Okrem toho sa touto stratou v niektorých prípadoch mení aj jej spoločenské postavenie⁵⁸ a ďalšie nadväzujúce skutočnosti.

Prechodový rítus pohrebu má pozostalému pomôcť akceptovať novú životnú rolu. Pre uvedomenie si reality straty potrebuje vidieť zosnulého, vidieť zatvorenú rakvu a jej spustenie do hrobu. Tento boľavý pohľad sa bude ešte dlho biť s podvedomým čakaním, že zosnulý príde domov, prípadne s pocitom, že zosnulého aj po pohrebe niekde v dave zahliadol. Ale už je k dispozícii zážitková báza pre vstup do zmenenej reality.⁵⁹ Samozrejme, že prechodový rítus sa netýka len osôb, ktoré sú v jeho centre, ale má význam aj v širšom sociálnom kontexte.

2.2.1.4 Pohreb ako vyrovnávanie sa so smrteľnosťou človeka

Každý pohreb sprítomňuje pohrebnému zhromaždeniu nie len smrť zosnulej osoby, ale živým pripomína aj ich pominuteľnosť. Preto tu vyrovnávanie sa so smrteľnosťou prebieha vo dvoch úrovniach: vyrovnávanie sa so stratou príbuzného či priateľa a vyrovnávanie sa s vlastnou smrteľnosťou. Túto skutočnosť im komunikuje aj *neverbálne* (keď po pohľade na študentkinu rakvu jej rovesníci povedali: „Smrť prišla už aj medzi nás!“) a robí to aj *verbálne* v príhovorovej časti obradu.

⁵⁶ K problematike bližšie - pozri van GENNEP, Arnold: *Übergangsriten*.

⁵⁷ Napr. sobáš je prechodovým rítom do stavu manželského (slobodný sa stáva manželom). Pri tom je daný jedinec (v tomto prípade aj so svojou nevestou) sprevádzaný časťou spoločnosti. Podobne je to aj pri iných životných rozhraniach. Táto úloha pohrebu odpadá v prípadoch, keď sa spoločenstvo lúči s človekom, ktorý nemal žiadne blízke osoby (životného partnera, deti...).

⁵⁸ Manželka zosnulého ministra už nie je pani ministrová.

⁵⁹ Bolo by vhodné zistiť, do akej miery účasť na pohrebe prispieva k rýchlejšiemu akceptovaniu novo nastúpenej reality a k jej lepšiemu zvládnutiu.

2.2.2 Špecifické úlohy kresťanského pohrebu

Ak boli naše konštatovania v predošlej časti správne, potom sa s týmito úlohami musí vyrovnávať aj kresťanský pohreb. Pritom je otázne, či niektoré úlohy preberá bez zmeny alebo im z perspektívy viery dáva iné dôrazy. Súčasne tu vystupuje otázka, čo robí kresťanský pohreb kresťanským a stotožňujeme sa so SHEPPYM, ktorý sa pýta, či je kresťanský taký pohreb, ktorý nevychádza z teologického dôrazu na smrť a vzkriesenie⁶⁰.

2.2.2.1 Kresťanský pohreb ako uloženie tela zosnulého

Aj kresťanský pohreb má dve základné úrovne (materiálnu – uloženie tela zosnulej osoby a duchovnú – liturgicko-homiletickú). Otázkou je, či materiálna časť ostáva mimo špecifik kresťanského pohrebu. Liturgické úkony, ktoré jednotlivé cirkvi konajú, ukazujú, že aj táto časť je ovplyvnená ich teológiou.

2.2.2.2 Kresťanský pohreb ako rozlúčka so zosnulým

Kresťanská viera a smrť zosnulej osoby. Aj kresťanský pohreb je rozlúčkou, lebo naplno platí to, čo vynikajúco vyjadril SHEPPY a všetci pozostalí už od nepamäti prežívajú: „Smrťou sa skončil vzťah ľudí v tele.“⁶¹ Skončil sa pozemský život zosnulej osoby a uzavrela sa časť života pozostalých. Špecifikom tejto kresťanskej rozlúčky sú dve úrovne výpovede: (1) na jednej strane je tu *bolesť rozlúčky*, pretože aj pre kresťana je smrť realitou, ktorá radikálne prerušuje jeho vzťahy. (2) Na druhej strane je tu *nádej, vyplývajúca z viery v Boha*.

Kresťanský pohreb musí prejavovať otvorenosť voči obidvom rozmerom situácie. Je tu aj bolesť rozlúčky a je tu aj viera. Kvôli viere nemusíme zamlčovať bolesť a kvôli bolesti sa nemusí strácať viera.⁶²

Ad 1) *Bolesť straty.*

V ohlasovaní slova potrebujeme hľadať kresťanský prístup k strate blízkeho človeka a k významu viery v procese vyrovnávania sa so stratou. Ale to dokážeme až vtedy, ak si priznáme, že ani kresťan nie je imúnny voči strate blízkeho, stratu boľavo prežíva a ani vtedy, ak reálne akceptuje eschatologické dôrazy Nového zákona, nie je zbavený potreby časovo náročného procesu smútenia. Toto tvrdenie sme mohli pozorovať aj pri stabilných, psychicky silných kresťanoch s bohatým životom viery a to aj vtedy, keď sa lúčili s blízkymi, ktorí presvedčivo praktizovali svoju vieru. Kazateľ preto musí pozostalých

⁶⁰ SHEPPY, P.: *Death Liturgy and Ritual, Vol. I, A Pastoral and Liturgical Theology*, s. 104

⁶¹ CARR, W.: *Brief Encounters. Pastoral Ministry through Baptism, Weddings and Funerals*, s. 114

⁶² Prípady straty viery v životnej kríze tu kvôli zjednodušeniu nechávame mimo pozornosti. Pastorálna prax si to však nemôže dovoliť. Preto treba problematike viery v životnej kríze venovať pozornosť tak v oblasti bádania ako aj v pastorálnej praxi.

uistiť, že svojím smútením nespochybnujú svoju vieru v Boha a povzbudiť ich ku kresťanskému spracovávaní straty.

Ad 2) *Nádej viery*. Myšlienky o vzkriesení a večnom živote patria k základom kresťanskej viery. Preto nesmú byť v pohrebnej kázni používané ako analgetikum na dočasné potlačenie bolesti. Práve naopak. Kazateľ tak poslucháčov vedie, aby mohli hľadať, čo znamená biblická zvesť o večnom živote a jej prijímanie vo viere pre aktuálne prežívanú situáciu a ukazuje im, ako ju môžu zakomponovať do svojho života ako nespochybniteľnú realitu bez toho, aby prehliadali bolesť straty.

Kritická poznámka. V niektorých prípadoch sa však stretávame s nevyváženým prístupom či dokonca vážnym prakticko-teologickým zlyhaním, keď ohlasovanie slova aj výrazovými prostriedkami a aj myšlienkovými konceptami uniká pred prijatím reality smrti. Miesto toho pri rýchlo uteká k ohlasovaniu vzkriesenia. Touto poznámkou nespochybnujeme novozákonný dôraz na vzkriesenie a život večný. Neprimerané použitie tohto dôrazu však môže pozostalým spôsobovať problémy. Kresťan s vážnym postojom k biblickej zvesti o vzkriesení a večnom živote potom nevie, ako sa má stavať k skúsenosti svojej vlastnej straty. Kládne si otázku: je to strata alebo to nie je strata? Zosnulý tu už síce nie je (zomrel), ale má pred sebou večný život. Môžem vôbec smútiť? Miesto toho, aby vedome vstúpil do smútenia, potom uteká pred ním a chce „byť silný“. Lenže silný môže byť až potom, keď prejde vyrovnávaním sa so svojou stratou, smútkom, hnevom, sebaľútosťou a všetkými ostatnými sprievodnými znakmi svojho smútenia.

Na základe toho môžeme konštatovať: ak by kresťanský pohreb nepriamo vyvolával u kresťanských pozostalých pocit, že smútením spochybnia svoju vieru alebo keby dokonca aktívne blokoval ich smútenie, nebolo by to ani biblicky pravdivé a ani pastorálne múdre. V takom prípade by sme museli hovoriť o teologickom i praktickom zlyhaní homiletickej i pastoračnej práce.

2.2.2.3 Kresťanský pohreb ako prechodový rítus

Kresťanský pohreb (ako aj každý iný pohreb) spoločensky deklaruje nový status pozostalých. Manželka sa stala vdovou a dieťa sa stalo sirotou. FILO poukazuje na špecifikum kresťanského prechodového rítu, že predstavuje „zosnulého a smútiacich pozostalých ako členov Kristovej cirkvi.“⁶³ SHEPPY ide ďalej a pozostalých a zosnulého

⁶³ FILO, J. m.: Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne In: FILO, J. st.: *Pohľady do neba*, s. 276.

„zveruje Božej láske v Kristovi“⁶⁴. To znamená, že zmena statusu, ktorá nastupuje smrťou zosnulej osoby, sa odohráva v cirkevnom kontexte a vo vzťahu s Bohom. Pre pastorálnu rovinu diania z toho vyplýva, že ak sú pozostalí členmi Kristovej cirkvi, potom to platí aj v období ich straty. Nie sú len vdova a siroty. Súčasne so zmeneným sociálnym statusom im je deklarovaná aj dimenzia viery: Boh sa stará o vdovy a siroty. Neostávajú sami. Sú späť s tými, ktorí nás predchádzajú a sú vstúpení do spoločenstva, ktoré pretrváva. Dynamika pomoci, vyplývajúcej z tejto skutočnosti, je závislá na objektívnych a subjektívnych predpokladoch. (1) objektívne: skutočnosti včlenenia pozostalých do cirkvi (2) subjektívne: ich vnímaní tejto skutočnosti.

V súvislosti s obradom ako prechodovým rítom CARR upozorňuje, že „prechodový rítus neexistuje vo vákuu a patrí osobám, ktorých sa týka.“⁶⁵ Z toho odvodzuje záver, že dostáva aj význam, ktoré mu tieto osoby udelia a dokonca počíta s tým, že ľudia, ktorí žiadajú o vykonanie rítu vlastne „použijú“ duchovného pre vykonanie svojho rítu. Pri otázke legitimity participovania cirkvi a duchovného na takom dianí konštatuje, že takéto otázky sa nemôžu zodpovedať uvalením veľkého rozsahu teologických predpokladov a očakávaní na osobu, ktorá rituál požaduje.

CARR ďalej konštatuje, že pre pozostalých je „proces rituálu dôležitejší, ako obsah. Kresťania sú zaujatí významom slov. Vysvetľujú a argumentujú Písmom. Sú citliví na slovné znenie zaslúbení a kazuisticky pracujú s použitými pojmami. Keď sú konfrontovaní niekým, kto hľadá rituálne vyjadrenie prechodu vo svojom živote, kazatelia sa začnú vzrušovať nad použitými slovami a danými zaslúbeniami. Ale to nie je to, o čo ide žiadateľovi. Cirkev a jej služobník chce použiť ako nástroj na vyjadrenie čohokoľvek, čo sa snaží vyjadriť.“⁶⁶

Podľa nášho názoru sa s týmto tvrdením nemôžeme bezvýhradne stotožniť, pretože paušálne podhodnocuje kerygmatickú časť obradu. Rozumieme však závažnosti jeho pozorovania, ktorým poukazuje na nepochopenie úlohy a posun v dôrazoch, ktorým sa duchovný musí vyhnúť.

SHEPPY pristupuje k pohrebnému obradu a k prechodovému rítu ešte z inej strany. Pri hľadaní predpokladu jeho významu dochádza k otázke interpretácie smrti. Prechodový rítus pohrebu podľa neho nemôže dostať kresťanský význam tam, kde smrť nemá iný zmysel

⁶⁴ SHEPPY, P.: *Death Liturgy and Ritual, Vol. I, A Pastoral and Liturgical Theology*, s. 57: „To omit this is not a course we can pursue without failling in our ministry be a Christain rite in anything other than the words.“

⁶⁵ CARR, W.: *Brief Encounters. Pastoral Ministry through Baptism, Weddings and Funerals*, s. 30

⁶⁶ Tamtiež, s. 31

ako jej finalitu a kde je to len slepá ulička⁶⁷. To by znamenalo, že viera dotknutých osôb je pre nich vecným predpokladom významu tohto obradu.

Ak má SHEPPY pravdu (a my sa domnievame, že ju má), potom by ústretovosť cirkvi voči žiadateľom o obrad, ako to popisuje CARR, mohla mať svoje vážne významové obmedzenia. Celému okruhu tejto problematiky je preto potrebné venovať zvýšenú teologickú a nábožensko-psychologickú pozornosť a je nutné hľadať, ako má pohrebná kázeň kresťanský primerane naplniť úlohu verbálnej zložky prechodového rítu.

2.2.2.4 Vyrovnávanie sa so smrteľnosťou človeka

Aj kresťanský pohreb sprostredkováva stretnutie so smrťou a existenciálnu nutnosť myslieť na vlastnú smrť. Preto môžeme vidieť jeden z cieľov pohrebnej kázne v tom, že má poslucháčovi pomôcť uvedomiť si obmedzenosť svojho pozemského života a zodpovednosť zaň pred Bohom.

⁶⁷ SHEPPY, P.: *Death Liturgy and Ritual, Vol. I, A Pastoral and Liturgical Theology*, s. 59: „Where death has no meaning beyond its finality, where it is a dead end, there can be no Christian rite of passage for the deceased. The journey for the deceased needs to place the dead in the world of the dead, but in Christian theology the world of the dead is not a world of non-being. The Words of Jesus ... (Mt 22,31-32) challenge those who consign the dead to non-existence. This call reminds us that the rite of passage takes the dead person into a new world. There is a real passage into another mode of existence, and that existence is one of life.“

3 ZÁVER

Ohlasovanie Božieho slova v pohrebnej kázni nie je len subjektívne záťažová časť práce duchovného, ale aj objektívne predstavuje veľmi náročnú oblasť jeho služby. Väčšina jeho poslucháčov tu patrí do skupiny „ťažkých poslucháčov“, lebo niektorí sú zatážení stratou, iní predstavujú výzvu svojim postojom voči Bohu a cirkvi. Pohrebné zhromaždenie je veľmi rôznorodé, rôzne skupiny prítomných potrebujú, aby si pri nich kazateľ staval rôzne ciele a to všetko sa deje na pomerne malej ploche v rozsahu 600 až 900 slov. Preto je potrebné túto ohraničenú komunikačnú plochu veľmi úsporne využívať a aj tým, čo kazateľ povie, aj tým, čo nepovie, smerovať k naplneniu homiletických cieľov.

Náročné prostredie, ako sme ho v práci opísali, si od kazateľa vyžaduje kvalifikovaný prístup. Po obsahovej stránke sa musí opierať o biblické disciplíny a v otázkach, ktoré definujú kontext poslucháča, pracovať na základe výsledkov interdisciplinárnej diskusie aj s neteologickými odborníkmi. Z nich najmä s psychológom, ktorá mu má pomôcť pochopiť situáciu poslucháča. Preto je potrebné rozvinúť kritický prístup k existujúcej praxi, s vďakou zaznamenávať každý pozitívny podnet a zúžitkovať ho pre vedomé nadväzovanie na najlepšie výsledky súčasnej praxe a na druhej strane mať aj odvahu jasne tematizovať všetky javy, ktoré by mohli sťažovať efektívne podávanie evanjelia v už aj tak komplikovanom kontexte pohrebu.

Predložená práca sa pokúša o riešenie otázok pohrebnej kázne v ekumenickom kontexte, čo jej súčasne spôsobuje aj problém. Ten sa prejavuje nie len v terminológii (protestanti: pohrebná kázeň – katolíci: pohrebná homília), ale aj v niektorých čiastkových výpovediach, ktoré vychádzajú zo soteriologických otázok a rovnako aj v riešení formálnych otázok, kde som ako autor možno priveľmi ovplyvnený svojou predošlou prácou s evanjelickými prístupmi. Napriek tomu sa domnievam, že stojí za to ekumenicky spojiť úsilie o hľadanie efektívnych prístupov k problémom ohlasovania evanjelia na pohreboch a v tejto ekumenickej diskusii si vzájomne slúžiť aj nastavovaním otázok, ktoré v praxi tak či tak existujú.

Členenie práce na kapitoly vychádza zo spôsobu kladenia otázok jej autora. Najskôr sa zaoberá otázkou pohrebnej kázne ako takej (kap.1: Definícia, teologické zdôvodnenie a typologické špecifiká pohrebnej kázne). V tejto časti hľadá možnosti definovania pohrebnej

kázne z rôznych východísk a ukazuje, v čom pohrebná kázeň nesie štandardné homiletické znaky a ktoré jej znaky sú podmienené jej špecifickou oblasťou.

Potom venuje rozsiahlu pozornosť homiletickej situácii pohrebu (kap.2), pretože zastáva názor, že význam súčasných pohrebných kázní je alebo môže byť ohrozený nedostatočným vedomým zohľadňovaním reálnej situácie poslucháčov. V konkrétnych prípadoch práve táto skutočnosť môže byť prekážkou toho, aby sa sekularizovaný človek zaoberal s bibličkou zvesťou, ktorú práve počul.

V súvislosti s dôrazom na význam homiletickej situácie pre pohrebnú kázeň konštatuje, že účinnosť pohrebnej kázne je potrebné podporiť aj posilnením pastorálneho kontaktu duchovného s pozostalými. Ostáva však len pri konštatovaní a z viacerých dôvodov nepodáva realizačné návrhy.

Aj *ciele pohrebnej kázne* (kap.3) je nutné definovať z rôznych perspektív, aby sme sa vyhli jednostrannosti. Garantovane však môžeme hovoriť o bohoslužobných cieľoch (oslava Boha a sklonenie pred Ním), ale aj o pastorálnych a misijných cieľoch, ktoré sa musia realizovať s citlivosťou pre ekumenický kontext diania.

Homiletický proces pohrebnej kázne (kap.4) je v podstate identický s homiletickým procesom prípravy štandardnej bohoslužobnej kázne. V praxi sa však stretávame s rozdielmi, ktorých existencia by sa teologicky ťažko zdôvodňovala. Preto je potrebné hľadať možnosti, aby aspoň raz za čas mohli duchovní získať kvalifikované echo svojej služby a povzbudenie v tom, čo robia dobre. V častiach, ktoré nemôžeme hodnotiť pozitívne, je potrebné hľadať, čo sa dá urobiť pre zosúladenie homiletických požiadaviek s možnosťami praxe. Časovo náročné úlohy (exegéza textov a ich aplikačné domýšľanie do situácie dnešného človeka) by bolo vhodné podporiť teologickými predpracami vo forme homileticko-exegetických pomôcok, analýz kvalitných pohrebných kázní z jednotlivých cirkevných tradícií a aktivitami v rámci celoživotného vzdelávania duchovných. Inak hrozí riziko, že duchovní, ktorí musia vykonávať veľký počet pohrebov, podľahnú rutinnému prístupu a netvorivým preberaním podnetov zo zbierok pohrebných kázní obmedzia svoj odborný rast.

Problém pohrebných kázní vidíme aj v tom, že ich existujúci stav je spoločensky akceptovaný a u kazateľov som opakovane pozoroval, že nepocitujú potrebu venovať tejto oblasti výraznejšiu pozornosť. Ak by sme totiž mali využiť potenciál tejto oblasti služby, vyžadovalo by si to pomerne vysoké osobné a časové nasadenie duchovných, ktorí sa aj bez toho neraz cítia preťažení svojimi úlohami. Ale na tejto ceste je možné získať neprehliadnuteľné hodnoty. Pozostalí môžu zažiť reálnu pomoc zo strany cirkvi a v tomto zážitku nie len lepšie spracovať svoju stratu, ale v kľúčovom období svojho života aj prehĺbiť svoj

vzťah k Bohu a k cirkvi. U nekresťanov môže takáto služba cirkvi získavať rešpekt, keď je podľa Ježišovho slova bola pripravená ísť s človekom aj druhú míľu.

4 POUŽITÁ LITERATÚRA

- Agenda českobratrské církve evangelické.* Praha : Synodní rada ČCE, 1983.
- Agenda Církve československé husitské.* Praha : Blahoslav, 1997.
- ATKINSON, David, J. et al.: *New Dictionary of Christian Ethics and Pastoral Theology.* Downers Grove, Illinois: and Leicester, England : InterVarsity Press, 1995. ISBN 0-8308-1408-6.
- AXMAN, P.O. & ALEŠ, P.: *Homiletika.* Olomouc : Pravoslavná Bohoslovecká Fakulta Prešovské Univerzity v Prešově, Detašované pracoviště v Olomouci, 2003. 143 s. ISBN 80-8086-220-8.
- Bereavement Care in Practice. The Cruise approach to working with bereaved people.* Richmond Surrey : Cruise Bereavement Care. 2004. 72 s. ISBN 0 900 32122 9.
- Bereavement. Support when you need it most,* (tématický list:) Bereaved by Suicide – bez údajov o vydavateľovi, mieste a roku vydania.
- Bereavement Through Suicide.* Belfast : Community Response and North & West Belfast Health & Social Services Trust, s.a. 20 s.
- BLACKWOOD, A. W.: *The Funeral.* Grand Rapids, Mi. : Baker Books, 1972. ISBN 08 010057 6 0.
- BLUMENTHAL-BARBY, Kay a kol.: *Opatrovanie ľažko chorých a umierajúcich.* Martin : Vydavateľstvo Osveta, n.p. : 1988. 240 s.
- BOHREN, R.: *Predigtlehre.* München : Kaiser, 1980. 592s. ISBN 3-459-01252-8.
- BRÁDŇANSKÁ, N.: *Pastorálny postoj k smrti človeka so zameraním na zomieranie detí a dospievajúcich.* Bratislava : Inštitút vzdelávania Evanjelickej cirkvi metodistickej vo Vydavateľstve ECM spol. s.r.o., 1999. 71 s. ISBN 80-85733-60-9.
- BREIT, H., SEITZ, M.: *Beerdigung. Calwer Predigthilfen.* Stuttgart : Calwer, 1974. ISBN: 37 668043 9 1.
- BUKOVSKÝ, M.: *Kritická analýza úloh pohrebnej kázně.* Diplomová práca. Banská Bystrica : KETM PF UMB, 2006.
- CARR, W.: *Brief Encounters. Pastoral Ministry through Baptism, Weddings and Funerals.* London: Society for Promoting Christian Knowledge. 1994 (revised edition), 143 s. ISBN 0-281-04784-7.
- Handbook of Pastoral Studies. Learning and Practising Christian Ministry.* London : Society for Promoting Christian Knowledge. 1997, 296s. ISBN 0-281-04977-7
- CRABB, Larry: *Osobnost člověka. Její potřeby a cesty k jejich naplnění.* Praha : Návrat domů, 1995. 174 s. ISBN 80-85495-36-8.
- CULLMAN, O.: *Christologie Nového Zákona.* Praha : Kalich, 1976. 118 s.
- DILLON, R. J.: The Unavoidable Discomforts of Preaching About Death. In: *Worship* 57 no 6 N 1983, p 489 ISSN: 0043-941X.
- DONNELLY, P, CONNON, G.: *Guidelines for the immediate response to children and families in traumatic death situations. Professionals Guide.* Belfast : The Royal Hospitals, s.a. 7 s.
- DUTHIE, Ch., Ed.: *Resurrection and Immortality. A selection from the Drew Lectures on Immortality.* London : Samuel Bagster & Sons Ltd, 1979. 211 s. ISBN: 0-85150-307-1.

- ESTEP, W. R.: *Příběh křtěnců. Radikální Evropské reformace*. Praha : Bratrská jednota baptistů, 1991. 266 s.
- FABIAN, A.: *Utrpenie má aj iný rozmer*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 1999. 243 s. ISBN 80-7165-216-6.
- FEE, G.D.: *New Testament Exegesis. A Handbook for Students and Pastors*. Louisville – Kentucky : Westminster John Knox Press, 2002. 195 s. ISBN 10: 0-664-22316-8.
- FILKINS, K.: *Comfort Those Who Mourn : How to Preach Personalized Funeral Messages*. College Pr Pub Co, 1992. ISBN 0-8990-0602-7
- FILO, J. st.: *Pohľady do neba. Kázne, príhovory a rozlúčky pri pohreboch a pietnych príležitostiach*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2004. 295 s. ISBN 80 - 7165-467-1.
- FOLTYNOVSKÝ, J.: *Duchovní řečnictví*. Nákladem vlastním, 1927. 205 s.
- HANES, P.: *Interaktívny úvod do filozofie pre teológov*. Banská Bystrica : PF UMB, 2003. ISBN 80-8055-833-7.
- HAVRÁNEK, A.: *Úvahy o pastýřské péči*. Praha : Rada Církve bratrské, 1986. 280 s.
- HORSKÝ, R. - DURCHÁNEK, M.: *O svátostech a o křesťanském pohřbu*. Praha : Blahoslav, 1976.
- HOŠEK, P.: *Na cestě dialogu. Křesťanská víra v pluralitě náboženství*. Praha: Návrat domů, 2005. 203 s. ISBN 80-7255-126-4.
- HORTON, S. M. a kol.: *Systematická teologie*. Albrechtice : Křesťanský život, 2001. 739 s. ISBN 80-7112-069-3.
- http://dying.about.com/od/famousmemorableeulogies/a/johnpaul_II.htm
- HUGHES, R.: *A Trumpet in Darkness: Preaching to Mourners*. Philadelphia: Fortress Press, 1985. 109 s. ISBN 0-8006-1141-1.
- HÜRLIMANN, Ch.: *Ich will mit dir geben. Vom Umgang mit Trauernden*. Zürich : Theologischer Verlag, 1981. ISBN: 3 290 11458 9.
- Von Meiner Seite gerissen*. Zürich : Theologischer Verlag, 1981. 20s. ISBN: 3 290 11457 0.
- Sterben – auch mein Weg*. Zürich : Theologischer Verlag, 1981. 18s. ISBN: 3 290 11459 7.
- HYBELS, B., ROBINSON, H., BRISCOE, S.: *Mastering contemporary preaching*. Portland, Oregon : Multnomah Press, 1989. 171 s. ISBN 0-8511-0954-3.
- CHAPELL B.: *Christ Centered Preaching. Redeeming the Expository Sermon*. Grand Rapids, Michigan : Baker Book House Company, 2000. ISBN: 0-8010-2586-9.
- CHAPMAN, M. E.: The Authentic Word in the Face of Death: Reflections on Preaching at Funerals. In: *Currents in Theology and Mission 22 no 1 F 1995*. ISSN 0098-2113
- JACOŠ, J. Prot.: *Homiletika*. Prešov : PBF PU, 2003. 203 s. ISBN 80-8068-235-6
- JAMNICKÝ, Ján.: *Evanjelické pohrebné kázne*. Liptovský sv. Mikuláš : Tranoscius, 1927.
- JENSSEN, H.-H.: *Handbuch der Praktischen Theologie Bd.2*. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1979. 312 s.
- JESCHKE, B. J.: *Nauka o kázání, Homiletika*. Praha : KEBF edice Kalich, 1971. 252 s.
- JURKO, J.: *Verím, že môj Vykupiteľ žije. Pomôcka k pohrebným príbovorom*. Kapušany : Ing. Štefánia Beňová - Bens, 2000. 155 s. ISBN: 80-88998-04-2.

- KACIANOVÁ, N.: *Problematika žiaľu pozostalého človeka. Pastorálne výzvy a teologické riešenia*. [Dizertačná práca]. Bratislava : EBF UK, 2008. 145 s.
- Kasualie Jednoty Bratrské*, 1956
- KIŠŠ, I.: *Nádej nad hrobom. 1.-4. časť. Pobrebné kázne*, Bratislava 1995-96, vlastný náklad.
- KOLLE, E.: *Grabreden. Für die Geistliche Rede*. Gütersloh : C.Bertelsmann Verlag, 1938. 258s.
- KOŠTIAĽ, R., MICHALKO, J.: *Malá dogmatika*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius v Cirkevnom vydavateľstve, Bratislava, 1986. 207 s.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Pastorální péče*. Praha : ETS, 2000. 177 s. ISBN 80-85942-42-9.
- KUBÍKOVÁ, J.: *Kažte evangelium : metodická pomůcka pro kazatele*. Praha : Blahoslav, 1992. 314 s. ISBN 80-7000-084-8.
- KÜBLER-ROSSOVÁ, E.: *Otázky a odpovědi o smrti a umírání*. Turnov : Arica, 1994. 148 s. ISBN 80-85878-12-7.
- LADD, G.E.: *Teologie Nového Zákona*. Podle G.L.Ladda zpracoval Karel Taschner. Praha : ETS, 2003.
- LIGUŠ, Ján.: *Dogmaticum – preprint*, KETM. Banská Bystrica : KETM PF UMB, 2003.
- LONG, T. G.: O Sing to Me of Heaven: Preaching at Funerals. *Journal for Preachers* 29 no 3 Easter 2006. ISSN: 1057-266X.
- The Funeral: Changing Patterns and Teachable Moments. In: *Journal for Preachers*, Easter 1996. ISSN: 1057-266X.
- LUEBERING, C.: *Helping a Child Grieve and Grow*. St.Meinrad, IN : Abbey Press, 1990. 8 s.
- MALPHURS, A., WILLHITE, K.: *A Contemporary Handbook for Weddings and Funerals and Other Occasions*. Grand Rapids, MI : Kregel Publications, 2003. 383 s. ISBN 0-8254-3186-7.
- MASARIK, A.: *Analýza nekýrygmatických komponentov pobrebných kázní prof. Igora Kišša*. Banská Bystrica : PF UMB, 2008. 160 s. ISBN: 978-80-8083-547-7.
- MELLOH, John Allyn: Homily or Eulogy? The Dilemma of Funeral Preaching. In: *Worship* 67(1993): 502-518. ISSN 0043-941X (Issue Record: ATLA 0000154310).
- MICHALKO, J.: *Kázňové smery*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius v Cirkevnom nakladateľstve Bratislava, 1955. 218 s.
- Praktická exegéza*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius v Cirkevnom nakladateľstve Bratislava, 1977. 146 s.
- MOLTMANN, J.: *In the End – the Beginning*. London : SMC, 2004. 180 s. ISBN: 0-334-02961-9.
- PACKER J.I.: *Evangelizace a Boží svrchovanost*. Praha : Návrat domů, 2000. ISBN 80-7255-020-9
- PERRY, Lloyd M.: *A Manual for Biblical Preaching*. Grand Rapids, Michigan : Baker Book House, 1992. 215 s. ISBN 0-8010-6904-1
- PETRÍK, J. M.: *Pobrebná agenda*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, v Cirkevnom nakladateľstve Bratislava 1983.
- PIPER, J.: *Božia svrchovanost' v kázani*. Bratislava : Návrat domov, 2000. 85 s. ISBN 80-967954-9-X

- Piesne nádeje*. Bratislava : Ústredná rada starších Apoštolskej cirkvi na Slovensku v Cirkevnom nakladateľstve Bratislava, 1987. 80 s.
- POHL, A.: *Anleitung zum Predigen: ein Arbeitsheft für Predigthelfer*. Wuppertal und Kasel : Oncken Verlag, 1979. 76 s. ISBN 3-7893-7015-0.
- Pobřežní obrádky*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství; Praha : Liturgický institut, 1999.
- POKORNÝ, P.: *Úvod do exegeze*. Praha : Kalich, 1979. 189 s.
- ŠEFRANKO, M., CINGEL, R.: *Potešujte sa vospolok týmito slovami. Zbierka pobřežných príborov evanjelických a.v.duchovných*. Bratislava/Prešov : ZED, 2009. 80 s.
- Príručka pre zborové služby*. [s.l.] : Vydané pre vnútornú potrebu Bratskej jednoty baptistov v ČSFR, [s.a.]
- ROBINSON, H. and LARSON C.B.: *The Art and Craft of Biblical Preaching, A Comprehensive Resource for Today's Communicators*. Grand Rapids, Michigan : Zondervan, 2005. 732 s. ISBN 0-310-25249-0.
- ROBINSON, W. H.: *Biblická kázání*. Třinec : Biblos, 1993. 213 s. ISBN 80-900240-2-5
- RUTRLE, O.: *Křesťanská služba slovem*. Praha : Blahoslav, 1952.
- RYRIE, C. Ch.: *Základy teologie*. Třinec : Biblos, 1994. 630 s. ISBN 80-900240-6-8.
- SENIOR, D., C.P., STUHLMUELLER, C., C.P.: *Biblické základy misie*. Levice : JPK, 2002. 356 s. ISBN 80-968159-2-X.
- SHEPPY, P.: *Death Liturgy and Ritual, Vol. I, A Pastoral and Liturgical Theology*. Aldershot, Hants, UK : Ashgate Publishing Limited, 2003. 130 s. ISBN 0-7546-0580-9.
- In Sure and Certain Hope. Liturgies, Prayers and Readings for Funerals and Memorials*. Norwich, Norfolk : Canterbury Press, 2003. 106 s. ISBN 1-85311-514-2.
- SMOLÍK, Josef.: *Radost ze slova. Náčrt homileetiky*. Praha : Kalich, 1983. 205 s.
- SPURGEON, C.H.: *Ratschläge für Prediger. 21 Vorlesungen*. Wuppertal und Kassel : Oncken Verlag 1992. 192s. ISBN 3-7893-7024-X.
- STEBLER, Ch.: *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt, Theologie, Biographie und Trauergemeinde*. Zürich : Theologischer Verlag, 2006. 320 s. ISBN 10: 3-290-17381-X.
- STOTT, W.R.J.: *Portrét kazatele*. Třinec : Biblos, 1992. ISBN 80-900240-17
- SUGDEN, H. F./WIERSBE, W. W.: *Confident Pastoral Leadership. Practical Solutions to Perplexing Problems*. Chicago : Moody Press. 1973. 160 s. ISBN 0-8024-1598-9.
- ŠIMKOVIC, J.: *Věřím tela z mrtvých vzkříšení! Výber pohrebných rečí, ktoré pri rozličných príležitostiach povedal Ján Šimkovic*. Ružomberok : Transcius, 1921. 202 s.
- ŠOLTÉSOVÁ, V.: *Determinanty rozvoja religiozity Rómov na Slovensku*. In *Zborník z medzinárodného ekumenického vedeckého sympózia „Človek v núdzi“*, ktoré sa uskutočnilo 2.-3. mája 2006 na pôde TF Katolíckej univerzity v Košiciach. Košice: Ekumenické spoločenstvo cirkví na území mesta Košice, 2006. s. 179-191. ISBN 80-89138-56-X.

Využitie rómskeho prekladu Písma v homiletickej činnosti cirkví na východnom Slovensku. In *Homiletická činnosť cirkví a kvalita súčasného života. Zborník prednášok z vedeckej teologickej konferencie*. Banská Bystrica: KETM PF UMB a ZEC vo vyd. Trian, s. r. o., 2009. s. 128-134. ISBN 978-80-8083-716-7.

- ŠPATENKOVÁ, N.: Truchlení není nemoc – In: *Eternity, magazín o živote a smrti*. <http://www.eternity-mag.cz/image/> (2005-08-15)
- ŠURÁB, M.: *Terapeutický rozmer homílie*. Bratislava : Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov, spol. s.r.o. pre Rímskokatolícku cyrilometodskú bohosloveckú fakultu UK, 2008. 153 s. ISBN 978-80-88696-47-6.
- Impulzy. Myšlienky k pobrebným homíliám*. Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre, 1998. 175 s. ISBN 80-88741-24-6.
- TAROČKOVÁ, T.: *Životné straty a smútenie*. Bratislava : FF UK, 2005. 72 s. ISBN 80-223-1931-7
- THEROUX, P.: *The Book of Eulogies. A Collection of Memorial Tributes, Poetry, Essays, and Letters of Condolence*. New York : Scribner, 1997. 400 s. ISBN: 0-684-82251-2.
- Van DAM, W.C.: *Mŕtvi nezomierajú*. Bratislava : ECM, 1994. 108 s. ISBN 80-85733-05-6.
- VRABLEC, J.: *Homiletika*. Trnava : SSV, v Cirkevnom nakladateľstve Bratislava, 1987. 204 s.
- VRABLEC, J. – FABIAN, A.: *Homiletika I.-II. základná a materiálna*. Trnava : SSV, 2001. 433 s. ISBN 80-7162-339-3.
- Vyznání a řád Církve bratrské*. Praha : Rada Církve bratrské, 2005.
- WALLIS, CH. L.: *The Funeral Encyclopedia. A Source Book*. New York, Evanston, and London : Harper & Row, Publishers, 1953. 327 s.
- WANTUŁA, A.: *Zarys homiletyki ewangelickiej*. Warszawa : Wydawnictwo Zwiastun, 1974. 272 s.
- WRAY, J. H.: Preaching Life in the Face of Death. In: *Living Pulpit* 4 no 3 J1-S 1995, p 40. ISSN: 1059-2733.

Odporučená literatúra

- ADÁMEK, František.: *Ve vzkříšení ke životu věčnému* - článek v Českém zápase. Praha : Týdeník církve Československé, ročník 52, č.44. 30.10.1969.
- BERGER, H.: *Die christliche Botschaft von Tod und Auferstehung und ihre Verkündigung am Grabe*, Habilitačná práca. Berlin 10.6.1963
- BOŠMANSKÝ, K.: *Človek vo svetle pastorálnej medicíny a medicínskej etiky*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1996. 150 s. ISBN 80-7142-039-5.
- BRABEC, Ladislav.: *Křesťanská thanatologie*. Praha : GEMMA89, 1991.
- FOLTYNOVSKÝ J.: *Liturgika*. Olomouc : Maticе cyrilometodějská, 1936.
- FRANKL, V. E.: *Napriek všetkému povedať životu áno*. 1998
- HANES, P.: *Teológia katastrofy podľa knihy Jóbovej*. Banská Bystrica : PF UMB, 2008. 328 s. ISBN 978-80-8083-579-8
- Teodicea a Jóbova katastrofa. In: *Evanjelikálny teogický časopis*. Banská Bystrica : PF UMB 2005/1, s. 34-40. ISSN 1336-1783.

- KAŠPARŮ, J.M.: *Homiletické trivium*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-078-0
- KIERDORF, W.: *Laudatio funebris: Interpretationen und Untersuchungen zur Entwicklung der römischen Leichenrede*. Beiträge zur Klassischen Philologie 106. Meisenheim a. Glan: Hain, 1980. 176 S.
- KOPECKÁ, D.: *Blaboslavení, kdo umírají v Pánu* – In: časopis Amen č.11 <http://krystal.op.cz/amen/1998/obsah.htm/> (2006-02-08)
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Sdílení naděje*. Praha : Návrat domů, 1997. 94 s. ISBN 80-85495-33-3.
Mít pro co žít. Praha : Návrat domů, 1994. 184 s. ISBN 80-85495-64-3.
- NEMČEKOVÁ, M., ŽIAKOVÁ, K., PALENČÁR, M.: *Človek medzi životom a smrťou*. Martin : JLF UK, 1996. 342 s. ISBN 80-88847-02-8.
- NIEBAUER, Jan.: *Liturgie*. Praha : Úzká rada Jednoty bratrské, 1959.
- PARKES, C.M.: *Bereavement, Studies of Grief in Adult Life*. (Prvé vydanie r. 1972) 3. vydanie Philadelphia : Taylor & Francis Group Inc. 2001. ISBN 1-583-91127-8
- PRIBULA, M. – PALA G.: *Stručne o komunikácii nielen pre teológov*. Prešov : Pro communio, o.z., 2006. ISBN 80-949416-2-3. 160 s.
- RATZINGER, J.: *Eschatologie a věčný život*. Brno : Barrister and Principal – studio, 2008. 196 strán. ISBN: 978-80-87029-30-5
- ROTH, U.: *Die Beerdigungsansprache*. Gütersloh : Kaiser, 2002. ISBN 3-579-03485-5
- SCHILLER, K.E.: *Sterben – und was dann?* Wien-Linz-Passau : Veritas-Verlag, s.a. ISBN 3-85329-189-9.
- SIMAJCHL, L., – DANĚK, J., – KLISZ, M.: *Pobřežní homilie*. Olomouc : Matice Cyrilometodějská, 1998
- SMOLÍK, J.: *Kapitoly z liturgiky*. Praha : KEBF v Praze, 1960.
- STOTT, John, R.W.: *Between Two Worlds. The Challenge of Preaching Today*. Grand Rapids, Michigan/Cambridge U.K. : William B.Eerdmans Publishing Company, 1994. 351s. ISBN 978-0-8028-0627-7.
Portrét kazatele. Třinec : Biblos, 1992. ISBN 80-900240-17
- ŠOLTÉSOVÁ, V.: Misiológia v prostredí náboženského pluralizmu a sporné definície inkluzivistickej pozície. In *Principiálne východiská evanjelíkálnej teológie. Zborník z Medzinárodnej vedeckej teologickej konferencie*. - konanej 1. marca 2006. Banská Bystrica: KETM, 2006. s. 97-114. ISBN 80-88945-91-7.
- ŤUREKOVÁ, A.: *Posledná rozlúčka*. Banská Bystrica : Združenie ZPOZ Človek-človeku v SR, ÚR, 2004. 160 s. ISBN 80-89211-00-3.
Každý deň stretnúť človeka. Metodicko-inštruktážny zborník, vydaný pri príležitosti 50. výročia vzniku zborov pre občianske záležitosti. Banská Bystrica : Združenie ZPOZ Človek-človeku v SR, ÚR, 2003. 271 s. ISBN 80-968100-8-1.
- WALLIS, Charles : *The Funeral Encyclopedia*. New York : Harper and Row, Publishers, 1953.
- WATSON, J.: *Pathway Through Grief. Ten Christians, each bereaved, share their experience of loss*. Crowborough, East Sussex : Christina Press, 1997. ISBN 1 901387 05 4. 189 s.
- WINTER, F.: *Seelsorge an Sterbenden und Trauernden*. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1976. 179 s. ISBN 978-80-8083-579-8

- WISLÓFF, F.: *Keď blízky odchádza*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2009. ISBN 978-80-7140-305-0. 53 s.
- WOOD, R. Charles : *Sernom Outlines for Funeral Services*. Grand Rapids : Kregel Publications, 1970. ISBN 0-8254-4007-6.
- WORDEN, J.W.: *Grief counseling and grief therapy: a handbook for the mental health practitioner*. New York : Springer Publishing Company, 2009. ISBN 0826101208. 4.vydanie, 314 s.
- ŽÁK, V.A.: *Malá praktická homiletika*. Samizdat, s.l., s.a.

5 MENNÝ REGISTER

A

- ALEŠ, P. 10, 14, 27, 87,
 96, 98, 118, 125, 131,
 135
 AXMAN, P.O. 10, 14,
 27, 87, 96, 98, 118,
 125, 131, 135
 BÁNDY, J. 104
 BENKA, J. 5
 BERGER, H. 13
 BIELIK, P. 6
 BOHREN, R. 12, 99,
 105, 106, 108, 127,
 135
 BRISCOE, S. 55, 110
 CARR, W. 14, 27, 30,
 48, 49, 50, 51, 52, 56,
 57, 59, 64, 66, 67, 95,
 123, 135
 CLARK, J. 6
 CONNON, G. 41
 DICKSON, I. 5
 DONNELLY, P. 41
 FABIAN, A. 5, 12, 107,
 110, 115, 116, 136,
 139
 FEE, G.D. 104
 FILO, J. 14, 18, 19, 21,
 27, 31, 32, 54, 60, 65,
 74, 77, 86, 93
 FOLTYNOVSKÝ, J., 67
 FUHRMANN, K. 96
 GENNEP, A., 63
 HALAJ 6, 29, 58
 HENŽEL, J. 5
 HRDLÍČKA, J., 87
 HÜRLIMANN, 79, 82,
 84, 85, 112, 136
 HYBELS, B. 55, 110
 CHAPEL, B. 73, 74, 87,
 117, 118, 128, 129,
 131, 136
 JAMNICKÝ, J. 10, 13,
 18, 24, 25, 26, 34, 49,
 60, 72, 74, 75, 80, 98,
 99, 123, 124, 129, 130,
 131
 JENSSEN, H.H. 14, 19,
 24, 68, 69, 70, 77, 78,
 79, 83, 86, 94, 95, 99,
 112, 123, 125, 126,
 129, 130, 136
 JESCHKE, B. J. 10
 JURKO, J. 12
 KAVANAGH, A. 61
 KIŠŠ, I. 5, 11, 13, 14, 19,
 30, 35, 38, 39, 47, 56,
 75, 84, 100, 116, 137
 KUBÍKOVÁ, J. 54, 86,
 93, 98, 104, 117, 118,
 121, 137
 KUNZ, R. 18
 LARSON, C.B. 14, 27,
 67, 88, 138
 LONG, T.G. 56, 61,
 126, 137
 MALPHURS, A. 10, 27,
 33, 44, 87, 119, 129,
 137
 MASARIK, A. 16, 30,
 33, 100, 102, 116, 119
 MELLOH, J.A. 19, 31,
 61, 100, 104, 137
 MICHALKO, J. 23, 24,
 26, 27, 84, 104, 107,
 108, 137
 MIKLÁŠ, J. 6
 MOLTMANN, 42, 55,
 79
 NIEBERGALL, 72
 NIEBERGALL, 130
 PARKES, C.M. 43
 PERES, I. 5
 PERRY, L.M. 90, 124,
 130, 131, 137
 POHL, A. 110
 POKORNÝ, P. 104
 PROCHÁZKA, P. 5
 ROBINSON, H. 12, 14,
 27, 44, 55, 67, 87, 88,
 107, 110, 129, 136,
 138
 RUMMAGE, S.N. 14,
 27, 67, 88
 RUTRLE, O. 10
 SENIOR, D. 85
 SHEPPY, P. 6, 13, 19,
 41, 42, 48, 51, 53, 54,
 60, 61, 64, 65, 66, 67,
 68, 72, 80, 123, 128,
 138
 SMOLÍK, J. 10, 21, 22,
 23, 50, 55, 57, 77, 86,
 92, 99, 105, 106, 122,
 123, 129, 138, 140
 SOUČEK, J.B. 55, 120
 SPURGEON, C.H. 67
 STANČEK, I. 12, 27
 STEBLER, Ch. 11, 14,
 18, 20, 24, 26, 52, 60,
 68, 99, 105, 113, 117,
 121, 125, 127, 129,
 131
 STUHLMUELLER, C.,
 85
 SUGDEN, 69, 70, 71,
 72, 87, 88, 94, 95, 96,
 100, 117, 118, 138
 ŠOLTÉSOVÁ, V., 87
 ŠUSTEK, 43
 TAROČKOVÁ, T., 71
 UHLHORN, 35
 VRABLEC, J. 12, 86,
 107, 108, 110, 115,
 116, 139
 WIERSBE, W.W. 69,
 70, 72, 87, 88, 94, 95,
 96, 100, 117, 118, 138
 WILLHITE, 10, 27, 32,
 33, 44, 87, 119, 129,
 137
 WORDEN, J.W. 41, 42
 WRAY, J.H. 31, 32, 33,
 53, 58, 59, 68, 118,
 139
 ZEMKO, P. 4, 10, 12,
 87

